

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Sociální a humanitární práce

Barbora Černošková

***Role komunitní práce v konceptu snižování
rizika katastrof***

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Květoslava Princová, Ph.D.

2012

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 18. Dubna 2012

Podpis

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí své bakalářské práce paní Mgr. Ing. Květoslavě Princové, Ph.D. za vstřícnost, cenné rady, připomínky a odborné vedení, které mi ve všech ohledech pomohlo při psaní této práce.

Obsah

Seznam tabulek a obrázků	3
Seznam použitých zkratk	4
Metody zpracování	5
Úvod	6
1. Koncept snižování rizika katastrof v kontextu sociální práce	7
1.1 Koncept snižování rizika katastrof	10
1.1.1 Terminologie	11
1.1.2 Principy DRR.....	14
1.2 Mezinárodní sociální práce	17
1.3 Relevance sociální práce pro koncept snižování rizika katastrof.....	18
2. Komunitní práce a koncept DRR	22
2.1 Definice základních pojmů	22
2.1.1 Komunita.....	22
2.1.2 Komunitní práce	23
2.1.3 Komunitní rozvoj.....	23
2.2 Komunitní práce	24
2.2.1 Principy komunitní práce	25
2.2.2 Fáze komunitní práce.....	27
2.2.3 Kompetence komunitního pracovníka	28
2.2.4 Role komunitního pracovníka	31
2.3 Přístupy pro práci s komunitou	33
2.3.1 Úrovně zapojení komunity.....	33
2.3.2 Poskytující vs. uschopňující přístup	35
2.4 Stav diskuze o komunitní práci v časopisu Sociální práce/Sociálna práca.....	36
3. Komunitní práce v konceptu DRR	37
3.1 Přístupy práce s komunitou v procesu DRR	37
3.2 Principy komunitní práce a CMDRR	39
3.3 Fáze procesu CMDRR	41

3.3.1 Participativní posouzení a analýza rizika katastrof	41
3.2.2 Vývoj opatření ke DRR	43
3.3.3 Budování a/nebo posilování komunitní organizace	45
3.3.4 Monitoring, hodnocení a vzdělávání	46
3.3 Role komunitní práce v konceptu snižování rizika katastrof.....	48
Závěr.....	51
Použitá literatura	51
Přílohy	57

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka č. 1: Klasifikace nebezpečí

Tabulka č. 2: Participační matice

Tabulka č. 3: Přístupy práce s komunitou v procesu DRR

Tabulka č. 4: Proces posuzování rizika

Obrázek č. 1: Úrovně občanské participace

Seznam použitých zkratk

CBDRR	<i>Community based disaster risk reduction</i> Snižování rizika katastrof založené na komunitách
CaDRi	Capacity for Disaster Reduction Initiative Iniciativa pro kapacity v snižování rizika katastrof
CMDRR	<i>Community managed disaster risk reduction</i> Komunitou řízené snižování rizika katastrof
DRR	<i>Disaster Risk Reduction</i> Snižování rizika katastrof
HVCA	<i>Hazard, Vulnerability, Capacity Assessment</i> Posouzení nebezpečí, zranitelnosti, kapacit
IFRC	<i>The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies</i> Mezinárodní federace Červeného kříže a Červeného půlměsíce
IFSW	<i>International Federation of Social Workers</i> Mezinárodní federace sociálních pracovníků
IIRR	<i>International Institute of Rural Reconstruction</i> Mezinárodní institut pro rekonstrukci venkova
MDGs	<i>Millenium development goals</i> Rozvojové cíle tisíciletí
NNO	<i>Nevládní neziskové organizace</i>
UN	<i>United Nations</i> Organizace Spojených Národů
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> Rozvojový program OSN
UNISDR	<i>United Nations International Strategy for Disaster Reduction</i> Mezinárodní strategie pro snižování výskytu katastrof
VCA	<i>Vulnerability, Capacity Assessment</i> Posouzení zranitelnosti a kapacit
WB	<i>World Bank</i> Světová Banka
WB IEG	<i>World Bank Independent Evaluation Group</i> Nezávislá hodnotící skupina Světové Banky

Metody zpracování

Při psaní této práce jsem použila rešeršně-kompilační metodu sběru dat s její následnou interpretací. Vhodné informace jsem na základě studia dostupné a k tématu relevantní literatury kompilovala. Použité zdroje jsou psané z velké části v anglickém jazyce, a to z důvodu neexistence česky psaných publikací vztahující se k tomuto tématu. Výjimku zde tvoří publikace zaměřené na sociální popř. komunitní práci obecně. Jedinou česky psanou publikací týkající se snižování rizika katastrof vydala Charita Česká republika s názvem *Komunitou řízené snižování rizika katastrof aneb jak na to (2009)*.

Veškerá anglická literatura je přeložena dle vlastního překladu. Anglické názvy základních pojmů jsou uváděné v textu závorkovým systémem. Seznam použitých zkratek je uveden na začátku práce. Bibliografické citace publikací jsou citovány dle ČSN ISO 690 a 690-2 a v textu jsou uváděny v kulatých závorkách, v ojedinělých případech jsou z estetického důvodu uváděny v poznámkách pod čarou. Seznam úplných citací použitých zdrojů je uveden na konci práce. Doplňující a upřesňující informace jsou průběžně uváděny v textu v poznámkách pod čarou.

Úvod

Přírodní jevy, lidské jednání a globální změna klimatu se můžou společně podílet na vzniku katastrof, při kterých dochází k významným ztrátám na životech, utrpení, velké škodě na majetku spolu se škodou na životním prostředí. Jedná se o situace, kde komunity již nejsou schopny se vypořádat s následky katastrof a potřebují pomoc. Bezprostředně po katastrofě se může jednat o pomoc krizovou a humanitární, později mluvíme o následné a rozvojové pomoci.

Cílem konceptu snižování rizika katastrof je konkrétními opatřeními zmírnit nebo zabránit negativním dopadům katastrof a snižovat tak zranitelnosti a rizika. Vzhledem ke značným materiálním, lidským a environmentálním ztrátám v důsledku katastrof mezinárodní společenství prosazuje integraci konceptu snižování rizika katastrof do rozvojové spolupráce.

Komunitní rozvoj je jednou z oblastí, které se rozvojová spolupráce věnuje a kde využívá metody komunitní práce. Ta pak patří mezi metody využívané sociálními pracovníky. Z tohoto důvodu je profese sociální práce zejména při práci s komunitou využitelná i pro snižování rizika katastrof.

Cílem této bakalářské práce je popsat roli komunity a sociálních pracovníků při snižování rizik a dokázat, že je komunitní práce podstatnou součástí konceptu snižování rizika katastrof. Pro uvedení do kontextu se první kapitola věnuje podstatám a principům konceptu snižování rizika katastrof a jeho relevanci pro sociální práci. Dále se věnuje definicím základních pojmů, principům a fázím komunitní práce. Dále v práci popisují role a kompetence komunitních pracovníků. Část mé práce je zaměřena na různé způsoby zapojení komunit do komunitní práce. Poslední kapitola je věnovaná komunitní práci v kontextu snižování rizika katastrof. Zde se konkrétně zaměřuji na přístupy práce s komunitou při snižování rizik. Značná část této kapitoly popisuje role a zapojení komunit do jeho jednotlivých fází. Na závěr je uveden popis rolí komunitního pracovníka v tomto procesu.

1. Koncept snižování rizika katastrof v kontextu sociální práce¹

„Z etického a humanitárního ohledu jsme zavázáni k takovému jednání, jehož cílem má být ochrana lidských životů a předcházení utrpení. Mnoho výzkumníků a pomáhajících organizací identifikovalo přírodní katastrofy jako hlavní hrozbu pro udržitelný rozvoj².“

(Twigg, 2004, s. 2)

Od roku 1970 zemřelo na následky přírodních nebezpečí³ 3,3 miliónů lidí. Nejkrutějším přírodním nebezpečím je, podle počtu obětí, sucho. Jenom v Africe na jeho následky zemřelo přes 1 milión lidí. Mezi léty 1970–2008 bylo následkem všech přírodních nebezpečí napáchána škoda, která byla Světovou bankou vyčíslena na 2 300 miliard dolarů. (WB, 2010, s. 10)

Thomas Vinod, hlavní více-prezident Nezávislé hodnotící skupiny Světové Banky, ve svém článku *Proč nejsme připraveni na přírodní katastrofy* konstatuje, že i navzdory opakujícím se katastrofám, kterým čelí kolem padesáti rozvojových zemí, nejsou tyto státy schopny plně a adekvátně na katastrofy reagovat. Polovina ze zmíněného počtu rozvojových zemí si vypůjčila prostředky od Světové banky pro vypořádání se s jejich následky, ale ve svých rozvojových plánech tyto státy nezmínily prevenci katastrof. Na druhou stranu ani externí pomáhající organizace často nepovažují riziko katastrof za hrozbu pro jejich pomoc. (Vinod, 2010, online)

---

¹ Některé části této kapitoly byly převzaty z bakalářské práce: ČERNOŠKOVÁ, Barbora. *Koncept snižování rizika katastrof a jeho uplatňování v rozvojových projektech na Sumatře – Indonésie*. Olomouc, 2011, kterou jsem úspěšně obhájila v rámci studia oboru Mezinárodní rozvojová studia na PřF UP v Olomouci. Vybrané části byly také upraveny a doplněny.

² Udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožení uspokojování potřeb budoucích generací. (Komise OSN, 1987 v Nováček, 2010)

³ *Hazard* v českém překladu může znamenat hrozbou i nebezpečí. Jediná česky psaná literatura týkající se snižování rizika katastrof překládá *hazard* jako nebezpečí. V některé česky psané odborné literatuře např. v knize *Udržitelný rozvoj* od Pavla Nováčka se pojem *hazard* nepřekládá. V této práci budu pro pojem hazard využívat především českého překladu nebezpečí, avšak v některých případech je překlad nevhodný, a proto se v práci bude vyskytovat i pojem hazard.

„Eskalace vážných katastrofických událostí vyvolané přírodními hazardy a souvisejícími technologickými a environmentálními katastrofami stále více ohrožují iniciativy pro udržitelný rozvoj a snižování chudoby.“ (UNISDR, 2003, s. 5)

Kýžené výsledky rozvojové pomoci mohou být velice snadno zničeny přírodními jevy. (WB IEG, 2006, s. 5–6) Nejenže rozvoj může přispět ke snížení rizika katastrof, ale zároveň může způsobovat rizika nová. I proto a vzhledem k ohromným ekonomickým a lidským ztrátám by měly být rozvojové programy a projekty posuzovány i z hlediska jejich potenciálu pro snižování zranitelnosti a dopadu určitého nebezpečí. Takové zhodnocení je důležité pro samotný úspěch rozvojových projektů. Při špatném nebo chybějícím zhodnocení rizik mohou projekty vystavit komunity většímu riziku výskytu katastrof. (UNDP, 2004, s. 2) V reportu OSN, který je vydáván k pravidelnému vyhodnocení naplňování rozvojových cílů tisíciletí, je publikována výzva: „Investice do konceptu snižování rizika katastrof může přinést dlouhodobé výhody mimo jiné i pokrok v naplňování rozvojových cílů tisíciletí.“ (UN, 2010, s. 8) Rozvoj spojený s naplňováním rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals, dále MDGs) přispívá také ke snížení lidské zranitelnosti vůči přírodním hazardům. Na druhou stranu je s takovým rozvojem spojené riziko zvyšování zranitelnosti. Jinými slovy způsob, jakým se naplňují MDGs předurčuje, do jaké míry může být sníženo riziko katastrof. (UNDP, 2004, s. 15) Například miléniový cíl č. 1: Odstranit extrémní chudobu a hlad. Chudoba, hlad a katastrofy jsou propojené a navzájem se ovlivňující jevy. Hlad například snižuje kapacity pro vyrovnávání se s následky katastrof a naopak jsou to i zdroje obživy, které v důsledku katastrof společnost ztrácí a díky čemuž může být vystavena hladu. (Sen, 2000 v UNDP, 2004, s. 16) Chudoba a katastrofy spolu utvářejí tzv. bludný kruh. Nejen pomocí konceptu snižování rizika katastrof (Disaster Risk Reduction, dále DRR), jehož cílem je snížit zranitelnosti a riziko katastrof, se lze z bludného kruhu vymanit, a to vytvořením společností odolných vůči katastrofám a zajištěním potravinové bezpečnosti. (UNISDR, 2010, s. 14)

Rozvojové státy⁴ vzhledem k těm rozvinutým čelí environmentálním problémům neúměrně. (Harrison, Melville, 2010, s. 127) Zatímco rozvinuté společnosti mohou řídit rizika některých nebezpečí a zabránit tak ekonomickým a lidským ztrátám, nejchudší rozvojové státy a jeho obyvatelé nemůžou. (Green, 2008, s. 199) A to z toho důvodu, že následky hazardů pro společnost se liší a závisí především na stupni rozvoje společnosti. Nejchudší rozvojové země jsou vystaveny opakujícím se výskytům katastrof, protože jejich stupeň rozvoje, geografická poloha, klimatické podmínky, extrémní teploty, geologická nestabilita atd. přispívají k dopadům nebezpečí, tedy i vzniku katastrofy.

K tomu chudoba, nezaměstnanost, politická nestabilita, porušování lidských práv, souhrnně sociální a ekonomické tlaky nutí obyvatele rozvojových zemí k jednání, které dvojnásobně zvyšují jejich zranitelnost a vystavení se nebezpečí. V první řadě jsou pro své živobytí nuceni využívat přírodní zdroje, avšak postrádají mechanismy a prostředky pro zvládání a zotavení se z následků environmentální degradace zahrnující např. odlesňování a půdní degradaci, která sama o sobě zvyšuje intenzitu přírodních hazardů a přispívá k výskytu katastrof. V druhé řadě jsou nuceni žít a usazovat se v nebezpečných lokalitách a obydlích, které jsou jedinou nebo cenově jedinou dostupnou možností. V konečném důsledku mohou takové životní strategie vést k opakovaným výskytům katastrof a k bludnému kruhu chronické chudoby. (UNISDR, 2003, s. 8–10)

Mezinárodní Federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce identifikovala sedm faktorů, které dělají populaci zranitelnou a patří mezi ně: chudoba, zvýšená hustota obyvatelstva, rapidní urbanizace, změny ve způsobu života, environmentální degradace, nedostatek povědomí a informací, válka a občanské nepokoje. (IFCR, 2000 v Maripe, 2010) Chudoba je hlavním faktorem zranitelnosti vůči katastrofám, a to proto, že omezuje ekonomickou a technologickou schopnost zvládat následky nebezpečí. (Rwomire, Raditlhokwa, 1996 v Maripe, 2010) Avšak zranitelní

---

⁴ Rozvojový stát je obecným a neurčitým pojmem. V současné době existuje několik kategorizací a pojmenování pro rozvojové země. OSN používá kategorii nejchudší rozvojové země (Least Developed Countries) do které řadí kolem 50 ti států. (UN-OHRLLS, nedatováno, online) Skupina Světové banky je nazývá státy s nízkými příjmy (Low Income Countries). (The World Bank Group, c 2012, online) Riddel (2007, s. 371) říká, že se takové země nazývají také křehké (Fragile States) nebo upadlé státy (Failed States). V práci budu dále užívat pojem nejchudší rozvojové země dle kategorizace OSN.

lidé nejsou pasivními obyvateli, ale stále hledají možnosti, jak se připravit a zvládat nebezpečí, kterému jsou vystaveni. Velké množství těchto zranitelných lidí žije v zemích, které jsou v řízení rizika katastrof extrémně slabé, a proto je mezinárodní společenství povinno v takových situacích jednat, a to například skrze rozvojovou spolupráci a humanitární pomoc. (Green, 2008, s. 204) Za příklad mezinárodního zapojení do této oblasti můžeme považovat první světovou konferenci týkající se snižování rizika katastrof, která se konala v roce 1994 v rámci dekády pro snižování výskytu přírodních katastrof. Na této konferenci byl přijat dokument známý jako Yokohamská strategie, který se zaměřoval na prevenci, připravenost a zmírňování rizik přírodních katastrof. (International Decade for Natural Disaster Reduction, 1994) Také vědecký a technologický pokrok umožnil daleko větší porozumění přírodním nebezpečím a dokázal, že opatření ve formě prevence, připravenosti a zmírnění rizik mohou zajistit určitý stupeň bezpečnosti. (Ministry of Home Affairs Government of India, 2007, s. 4.)

1.1 Koncept snižování rizika katastrof

Snižování rizika katastrof (DRR, Disaster Risk Reduction) je preventivní koncept snižující zranitelnosti a rizika katastrof, a to prostřednictvím politik, strategií, opatření a aktivit, jejichž cílem je se vyhnout negativním dopadům nebezpečí (prevence) nebo je omezit (zmírňování rizik, připravenost) tak, aby se zabránilo vzniku katastrof.

$$\text{DRR} = \frac{\text{Nebezpečí} \quad \times \quad \text{Snížení zranitelnosti}}{\text{Zvýšení kapacit}}$$

(zdroj: Intercooperation, 2010, s. 6, přeloženo autorem)

Integrace konceptu snižování rizika katastrof do rozvojové spolupráce může snížit závislost na externí pomoci. (Intercooperation, 2010, s. 6) Garance ochrany před nebezpečím posiluje schopnosti chudých obyvatel v odolnosti vůči nebezpečím a zvyšuje jejich šance vymanit se z chudoby. (Green, 2008, s. 204)

Katastrofám se dá zabránit, a to nejenom prostřednictvím finanční podpory a integrace konceptu snižování rizika katastrof do rozvojových projektů, ale také šířením informací o hrozících nebezpečích a konceptu DRR. Podle Greena (2008) se dá katastrofám zabránit, pokud budou vlády, obyvatelé a mezinárodní komunita za tímto účelem spolupracovat. (Green, 2008, s. 199) Za účelem spolupráce a koordinace, byla v roce 2000 členskými státy OSN vytvořena rámcová organizace s názvem Mezinárodní strategie pro snižování rizika katastrof OSN. (United Nations International Strategy for Disaster Reduction, dále jen UNISDR) Mezi její členy patří velké množství vládních, nevládních, mezivládních, mezinárodních a finančních organizací, které se společně podílejí na snaze snížit rizika katastrof. UNISDR hraje velkou roli v koordinaci všech snah pro vytvoření společností odolných vůči katastrofám. (UNISDR, nedatováno, online)

Pro porozumění konceptu snižování rizika katastrof a této problematice je v první řadě nutné rozumět základním pojmům. UNISDR se ve své publikaci *Living with Risk (2004b)* zabývá mimo jiné i terminologií vztahující se k tomuto tématu. Definice základních pojmů je výsledkem široké mezinárodní diskuze a proto jsem se rozhodla použít tuto terminologii i ve své bakalářské práci. (UNISDR, 2004b, s. 2–7)

1.1.1 Terminologie

Nebezpečí (hazard) je událost přírodního rázu nebo vyvolaná lidskou činností, která může způsobit ztrátu lidských životů, škodu na majetku, narušení sociální a ekonomické sféry nebo environmentální degradaci.

Riziko katastrof (risk) je pravděpodobnost, že nebezpečí nastane, a to s negativními následky pro společnost a její majetek. Rozsah následků, tedy dopadu určitého nebezpečí, je dáno zranitelností společnosti vůči tomuto nebezpečí.

Zranitelnost (vulnerability) je určena tím, do jaké míry je společnost schopna předvídat nebezpečí, zvládat, reagovat a zotavovat se z následků nebezpečí. Jinými slovy, míra zranitelnosti je dána fyzickými, sociálními, ekonomickými a environmentálními faktory.

Kapacity (capacity) jsou všechny existující silné stránky a zdroje komunit, společností nebo organizací, které v konečném důsledku mohou snižovat riziko vzniku negativních

následků nebezpečí (ztráta životů, škoda na majetku, apod.) nebo ovlivňovat následky katastrof.

Katastrofa nastává tehdy, je-li vážně narušeno fungování společnosti a ta pak není sama schopna zvládat následky (lidské, materiální a environmentální ztráty) nebezpečí.

Celkové riziko katastrof je tedy výsledkem interakce mezi nebezpečím a zranitelností společnosti, kdy je toto riziko snižováno existujícími kapacitami. Jiné metodologie zmiňují vedle nebezpečí a zranitelnosti ještě expozici vůči nebezpečí. (Divišová, 2010, s. 8)

$$\text{Riziko katastrof} = \frac{\text{Nebezpečí} \times \text{Zranitelnost}}{\text{Kapacity}}$$

$$\text{Riziko katastrof} = \frac{\text{Nebezpečí} \times \text{Zranitelnost} \times \text{Expozice}}{\text{Kapacity}}$$

Tabulka č. 1: Klasifikace nebezpečí

<p><u>Nebezpečí (Hazard)</u> Potenciální ničivá fyzická událost, jev nebo lidská aktivita, která může způsobit zranění nebo ztrátu lidských životů, poškození na majetku, narušení sociálního a ekonomického fungování společnosti nebo environmentální degradaci.</p>	
<p><u>Přírodní nebezpečí (Natural Hazards)</u> Přírodní proces nebo jev vyskytující se v biosféře, který může způsobit ničivou událost. Přírodní nebezpečí mohou být klasifikována podle jejich geologického, hydrometeorologického nebo biologického původu.</p>	
Původ	Jevy/Příklady
<p><u>Hydrometeorologický</u> Přírodní proces nebo jev atmosférické, hydrologické nebo oceánografické povahy.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • povodně, sesuvy půdy a sutě • tropické cyklóny, bouře a bouřkové vlnobití, vítr, déšť, blesky • sucho, desertifikace, lesní požáry,

extrémní teploty, prašné a písečné bouře

- permafrost, sněhové laviny

Geologický

Přírodní zemské procesy nebo jevy, které zahrnují procesy endogenního nebo tektonického nebo exogenního původu, jako jsou masové pochody.

- zemětřesení, tsunami
- vulkanická aktivita a emise
- masové pochody, sesuvy půdy a kamení, zkapalňování, podmořské sesuvy
- zhroucení povrchu, poruchy geologické činnosti

Biologický

Procesy organického původu nebo také vyvolané pomocí biologických vektorů, včetně vystavení se patogenním mikroorganismům, toxinům a bioaktivním látkám.

- vypuknutí epidemie
- rostlinné nebo živočišné nákazy a rozsáhlá zamoření

Technologické nebezpečí (Technological Hazards)

Nebezpečí spojené s technologickými a průmyslovými nehodami, zhroucením infrastruktury nebo určitými lidskými aktivitami, které mohou způsobit zranění nebo ztrátu lidských životů, poškození na majetku, narušení sociálního a ekonomického fungování společnosti nebo environmentální degradaci, někdy také označované jako antropogenní nebezpečí. Případy zahrnují: průmyslové znečištění, uvolnění radioaktivity, toxické odpady, roztržení nebo přelítí přehrady, dopravní, průmyslové nebo technologické havárie (exploze, požáry, pád).

Environmentální degradace (Environmental Degradation)

Procesy vyvolané lidským jednáním a činnostmi (někdy v kombinaci s přírodním nebezpečím), které poškozují zdroje přírodního bohatství nebo nepříznivě mění přirozené procesy a ekosystémy. Potenciální účinky jsou různé a mohou přispívat ke zvýšení zranitelnosti, četnosti a intenzitě přírodních nebezpečí. Příklady environmentální degradace zahrnují půdní degradaci, odlesňování, rozšiřování pouští, lesní požáry, snižování biodiverzity, znečištění půdy, vody a ovzduší, změnu klimatu, stoupající hladiny moří a ozónovou díru.

(zdroj: UNISDR, Living with risk, 2004a, s. 39, přeloženo autorem)

Řízení rizika katastrof (DRM, Disaster risk management) je podle terminologie UNISDR systematický proces, který prostřednictvím správních rozhodnutí, organizačních a funkčních dovedností a schopností zavádí politiky a strategie zmírňující dopady přírodních hazardů. (Divišová, 2010, s. 12) Termín řízení rizika katastrof se často používá pro označení aktivit jako je např. realizace opatření pro připravenost na katastrofy (mimořádné a krizové plány), zmírňování rizik, reakce na katastrofu a v neposlední řadě také opatření pro následnou pomoc a obnovu. (Twigg, 2004, s. 13)

Snižování rizika katastrof (DRR) je oproti pojmu řízení rizik katastrof často používán ve smyslu všeobecného rozvoje a míní se tím aplikace politik, strategií a aktivit, které mají snižovat zranitelnosti a riziko katastrof, skrze společnost, a to prostřednictvím zmírnění rizik, připraveností a preventivních opatření. (Twigg, 2004, s. 13) Následující pojmy jsou definovány na základě publikace Johna Twigga *Disaster risk reduction: Mitigation and preparedness in development and emergency programming (2004)*.

Zmírnění rizik (mitigation) zahrnuje postupy snižující dopady nebezpečí. Mohou probíhat před, v průběhu nebo i po úderu nebezpečí. Mezi tyto postupy patří jak budování protipovodňových opatření a budov odolných vůči zemětřesení, tak územní plánování a zvyšování povědomí společnosti o DRR.

Připravenost (preparedness) zde patří specifická opatření, která hrají důležitou roli před zasažením. Cílem těchto opatření, jako jsou např. varovací systémy, je zajistit adekvátní reakci na specifické nebezpečí, tedy zajistit evakuaci obyvatel a dobytku, naplnit sklady potřebnými komoditami apod.

Preventivní opatření (prevention) mají zabránit negativním dopadům nebezpečí pro společnost.

1.1.2 Principy DRR

Principy pro koncept DRR byly definovány za účelem podpory efektivních výsledků a úspěchů v oblasti snižování rizika katastrof. (UNISDR, 2007, s. 4) Mnoho z těchto principů je zakotveno a zdůrazněno v Akčním programu Hyogo. Tento program

s podnázvem Budování komunit a národů odolných katastrofám je výstupem druhé světové konference o snižování rizika katastrof, která se konala v japonském městě Kobe v roce 2005. Tento program do současné doby přijalo 168 členů OSN. (UNISDR, nedatováno, online)

Priority Akčního programu Hyogo:

- a) zabezpečit, aby byl koncept snižování rizika katastrof národní a lokální prioritou se silnou institucionální základnou pro její implementaci
- b) identifikovat, vyhodnocovat a sledovat rizika katastrof a zvýšit četnost systémů včasného varování
- c) na všech úrovních využívat znalostí, inovací a vzdělání pro budování kultury bezpečnosti a odolnosti
- d) snižovat základní rizikové faktory
- e) pro efektivní reakci na katastrofy posilovat připravenost na katastrofy, a to na všech úrovních

Pro implementaci aktivit souvisejících se snižováním rizika katastrof zformulovala organizace UNISDR následující principy. (UNISDR, 2007, s. 4–5)

Odpovědnost (Responsibility)

Primární odpovědnost za realizaci opatření snižující rizika katastrof mají národní státy, a to protože mají zodpovědnost za ochranu obyvatel a majetku. Státy však v této oblasti nejsou jedinými možnými aktéry a pro efektivní snižování rizika katastrof je zapotřebí zapojení dalších subjektů (regionální a mezinárodní organizace, občanská společnost, soukromý sektor, média atd.).

Integrace (Integration)

UNISDR zdůrazňuje potřebu integrace konceptu DRR do rozvojových aktivit. Rozvojové banky a mezinárodní instituce zabývající se rozvojem stále více upozorňují na důležitost integrace konceptu DRR do rozvojových politik a strategií, a to protože katastrofy ničí zisky dosažené rozvojem a svazuje lidi v pasti chudoby.

Komplexní přístup k nebezpečím (Multi-hazard approach)

Vzhledem k tomu, že je určitá komunita většinou vystavena riziku většímu počtu nebezpečí, pak je vhodné zaujmout takový přístup, který bude řešit souhrnné riziko všech nebezpečí, a to z důvodu větší efektivity i efektivity nákladů.

Rozvoj kapacit (Capacity development)

Rozvoj kapacit je stěžejní strategií pro snižování rizika katastrof. Cílem rozvoje kapacit je budovat a udržovat schopnosti, které komunitě pomůžou samostatně a úspěšně řídit rizika. Zde je zdůrazněno, že nejde jenom o školení a poskytování technické podpory, ale že jde také o posilování kapacit a silných stránek komunit v tom, aby byly ve svém okolí schopné rozpoznat a zredukovat rizika. K tomu je zapotřebí udržitelná výměna technologií a informací, rozvoj sítí a manažerských schopností a dovedností atd.

Decentralizace odpovědnosti (Decentralization of responsibility)

Aby politiky a strategie odpovídaly charakteristickým podmínkám a potřebám, je nutné, aby se odpovědnost a potřebné zdroje pro aktivity v oblasti DRR decentralizovaly k nejvhodnějšímu relevantnímu orgánu. Decentralizace odpovědnosti v hierarchii na nižší subjekty může být motivací pro vyšší participaci obyvatel a zároveň i větší efektivitu.

Participace komunit (Community participation)

Zapojení komunit do fáze plánování a implementace aktivit snižující riziko katastrof zabezpečuje to, že navržené aktivity budou reagovat na konkrétní zranitelnosti a potřeby obyvatel. Participace komunity nám pomáhá rozeznávat a využívat původní znalosti a zvládací mechanismy. Díky ní můžeme posilovat kapacity a rozšiřovat znalosti komunity. Participativní přístupy bývají většinou více citlivé k genderu, kultuře a dalším specifickým jevům. V tomto kontextu se požaduje, aby strategie snižující riziko katastrof byly správně zaměřeny na zranitelné skupiny obyvatel a efektivně implementovány skrze obě pohlaví.

Partnerství (Public-private partnership)

Partnerství veřejnosti a soukromého sektoru je zásadním nástrojem pro snižování rizika katastrof. Veřejnost i soukromá sféra spolu mohou sdílet cíle a zájmy a ty pak naplňovat skrze společné aktivity např. sdílením zdrojů a odborných expertíz. Celkově mohou společnými snahami snižovat riziko katastrof a potenciální ztráty.

Přizpůsobení (Customizing)

Jednotlivé státy se liší v jejich politické, socio-ekonomické situaci, mají jiné klima, prostředí a hrozí jim jiná nebezpečí. Z těchto důvodů je nutné, aby DRR aktivity byli vždy přizpůsobené místnímu kontextu, aby si pracovníci byli vědomi rozdílností, kulturních zvláštností apod. Při plánování a implementaci politik a projektů nám pomůže znalost místní socio-politické struktury a kulturních podmínek (zvykové práva, komunitní a rodinné sítě, systémy vedení apod.).

1.2 Mezinárodní sociální práce

„Rozvojová spolupráce prostřednictvím mezinárodní sociální práce pomáhá také vytvářet stabilnější prostředí, odolnější vůči katastrofám.“ (Princová, 2011, s. 38)

Mezinárodní sociální práce je mezinárodní profesí, jejímž záměrem je efektivně a vhodně reagovat na různé globální výzvy, které mají významný vliv na blahobyt velké části světové populace. Mezinárodní sociální práce reaguje na mezinárodní situace prostřednictvím integrovaného přístupu, který je založen na lidsko-právních přístupech, ekologické perspektivě a perspektivě sociálního rozvoje. Mezinárodní sociální práce využívá strategie a programy, které hrají centrální roli nejenom v praxi mezinárodní sociální práce, ale i v dalších mezinárodních profesích (např. rozvojová práce, humanitární práce, pozn. autora). Konkrétně se jedná o strategie a programy: zplnomocňování, budování kapacit⁵, pomoc ke svépomoci a soběstačnosti, posilování sociální integrace nebo sociální soudržnosti, strategie pro vytváření příjmů a komunitní rozvoj. (Cox, Pawar, 2006, s. 20, s. 77)

Zmíněné strategie a programy hrají ústřední roli také v tradiční sociální práci jako např. zplnomocňování a komunitní rozvoj. Rozvoj kapacit je základním přístupem v sociální práci při práci s jednotlivci, skupinami i komunitami. (Cox, Pawar, 2006,

---

⁵ Budování kapacit je proces, který má užší rozsah a jedná se spíše o krátkodobé intervence. Na rozdíl od toho rozvoj kapacit, je procesem, který by měl být vlastněný a vedený např. komunitou spolu s podporou externí organizace. Jedná se o proces, který zahrnuje širší oblasti a je zaměřen na dlouhodobý výhled do budoucna. Myslím si, že pro kontext DRR je rozvoj kapacit relevantnějším pojmem a z tohoto důvodu ho budu v práci dále využívat.

s. 77–78) Hlubší analýzou bychom jistě našli další styčné body mezi tradiční a mezinárodní sociální prací, avšak tato analýza není pro účel mé práce potřebná, ale zcela jistě by mohla být předmětem dalšího zkoumání.

1.3 Relevance sociální práce pro koncept snižování rizika katastrof

Definice sociální práce podle Mezinárodní federace sociálních pracovníků:

„Profese sociální práce podněcuje sociální změnu, řešení problémů na úrovni lidských vztahů, zplnomocňování a osvobodování lidí, a to za účelem zvyšování jejich blahobytu. Sociální práce zasahuje v oblastech, kde dochází k interakci mezi lidmi a prostředím. Lidské práva a sociální spravedlnost jsou zásadními principy sociální práce.“ (IFSW, 2012, online)

Sociální práce dlouhodobě prosazuje holistický přístup práce, kde zdůrazňuje interakci a závislé vztahy mezi lidmi a prostředím. (Harrison, Melville, 2010, s. 121) I když se sociální pracovníci zajímali o vliv prostředí na zdraví a blahobyt obyvatel, měli tendence zabývat se sociální, ekonomickou a politickou sférou, spíše než fyzickým prostředím lidí. V poslední době byl však na sociální pracovníky vyvíjen tlak, aby zaměřili svou pozornost také na fyzické prostředí a aby do své praxe zahrnuli koncept udržitelného rozvoje. (Hoff, 1997 v Harrison, Melville, 2010, s.121) Což je důležité především pro sociální pracovníky bojující s chudobou a souvisejícími sociálními problémy. Ti by měli do svých intervencí zahrnout i faktor prostředí a koncept udržitelného rozvoje tak, aby jejich snahy mohly být efektivní. (Harrison, Melville, 2010, s. 131–132)

Sociální pracovníci ve 20. století hráli důležitou roli při řešení mnoha celosvětových problémů jako je chudoba, nerovnost, mír, lidské práva, HIV/AIDS atd. Ve 21. století se do popředí světového zájmu dostaly nové problémy, jedná se především o hrozbu terorismu a změnu klimatu. Je důležité, aby se sociální práce angažovala v těchto nových mezinárodních diskurzech a začala řešit související problémy také na mezinárodním poli, protože agendou sociálních pracovníků bylo vždy zastupovat zranitelné, znevýhodněné a marginalizované skupiny obyvatelstva a právě tyto skupiny obyvatelstva zasáhne globální změna klimatu nejvíce. (Ife, 2007, online) Klimatické

změny prohlubují chudobu zvláště v nejhudších rozvojových zemích, kde jsou pro své přežití obyvatelé závislí na přírodních zdrojích. (Harrison, Melville, 2010, s. 131–132) Důsledky globální změny klimatu (sociální a ekonomické nerovnosti, klimatičtí uprchlíci) a důsledky politik a opatření bohatých zemí budou mít zásadní následky pro sociální práci zejména na mezinárodní úrovni, kdy bude neustále narůstat tlak a snaha o to, aby se sociální pracovníci angažovali v těchto problémech. (Ife, 2007, online)

Pomoc lidem při zvládnání a adaptaci na změny patřilo vždy mezi hlavní zaměření sociálních pracovníků, a vzhledem k tomu, že výše zmíněná environmentální degradace a změna klimatu bude mít pravděpodobně značné fyzické, ekonomické a sociální důsledky je pravděpodobné, že se pomoc lidem při zvládnání a adaptaci na klimatické změny a environmentální degradaci stane v následujících letech významnou částí praxe sociálních pracovníků. Lze totiž předvídat, že sociální pracovníci budou stále častěji pracovat s lidmi, kteří jsou ovlivněni hazardy (sucho, povodně, atd.), klimatickými změnami a environmentální degradací. (Harrison, Melville, 2010, s. 121, 130, 132)

Vzhledem k důsledkům klimatických změn, environmentální degradaci, lidským a ekonomickým ztrátám v důsledku katastrof vzniká potřeba obhajovat práva zasažených či ohrožených. Zde můžou velkou roli sehrát právě sociální pracovníci, kteří můžou šířit povědomí o těchto problémech v sociální práci, ale i v širší veřejnosti. Prostřednictvím komunitního rozvoje se můžou zaměřit na boj s environmentální degradací a přírodními hazardy. Můžou se také zaměřit na budování komunit odolných vůči katastrofám, tak aby mohly zvládat následky přírodních a technologických nebezpečí. (Harrison, Melville, 2010, s. 132, 137)

Sociální pracovníci vždy hráli klíčovou roli v krizovém řízení. Příkladem pak může být tsunami v roce 2004, které zasáhlo jižní a jihovýchodní Asii. Na základě této zkušenosti bylo sociálním pracovníkům doporučováno, aby se učili, jak zvyšovat kapacity místních komunit při adaptaci na následky katastrof. (Harrison, Melville, 2010, s. 130) Sociální práce bude nadále hrát hlavní roli v řešení krizových situací. Sociální pracovníci budou stále pomáhat obětem katastrof, ale na druhou stranu budou také hledat možnosti a alternativy pro to, jak se s krizemi vypořádat. (Ife, 2007, online)

V oblasti pomoci rozvojovým zemím se stále více soustřeďuje pozornost na spolupráci na úrovni regionů a komunit. Tato spolupráce je často spojena s komunitní prací, jako jednou z metod sociální práce, protože pomoc na úrovni obcí a komunit je

účinnější, co do vynaložených prostředků, a to zejména proto, že je založená na konkrétních odpovědnostech konkrétních lidí. (Princová, 2011, s. 37–39) Také v oblasti plánování a správy životního prostředí se stále více klade požadavek na zapojení lokální úrovně, protože je to všeobecně považováno za jeden z nejlepších přístupů pro zabezpečení toho, aby se komunity mohly stát bezpečnější, silnější a v dlouhodobém měřítku udržitelnější. (Wates, 2000, s. 2)

Existují různé příklady toho, že nejlepším způsobem reakce na situaci, v našem případě na nebezpečí, je právě komunitní způsob práce. Vystává však otázka, zda musí komunita sama spontánně iniciovat snahu zapojit se do řešení problému nebo je k iniciaci zapotřebí komunitního pracovníka. Rozhodnutí o tom, jakým způsobem s komunitou pracovat, bude spočívat na komunitním pracovníkovi (popř. organizaci), dle zohlednění všech relevantních faktorů. Komunitní pracovník může najít způsob, jak komunitě předat nápad a zaručit to, že rozhodovací moc zůstane v rukou komunity. Na druhou stranu se může komunitní pracovník rozhodnout pro proaktivní přístup a komunitě předložit hotový projektový návrh. (Cox, Pawar, s. 98) Role komunity je důležitá nejenom v kontextu toho, že je zprostředkovatelem informací. Poskytuje nám informace a zprostředkovává pozadí těch problémů a otázek, kterým komunita v současné době čelí. (Stepney, Popple, 2008, s. 8) Nesmíme však zapomínat, že komunita by neměla být vnímaná pouze jako objekt a pasivní příjemce pomoci. Ale naopak jako aktivní subjekt pomoci, protože je to komunita, která je ohrožena nebezpečím a ta může stále hledat možnosti pro to, jak toto nebezpečí zvládat.

Komunita je největším potenciálním zdrojem informací a kapacit pro snižování riziko katastrof. Z tohoto důvodu je zásadní se ve snahách snížit rizika katastrof spoléhat a v co největší míře využívat místní zdroje a kapacity. (Intercooperation, 2010, s. 6) Právě prostřednictvím konceptu DRR se posilují kompetence a schopnosti lidí pro zvládání nebezpečí, čímž se současně snižuje jejich závislost na vnější podpoře. (Charita ČR, 2009, s. 6) Závislost na vnější podpoře se může snižovat také prostřednictvím budování komunitní organizace, která bude řídit nebezpečí a vyvíjet tlak na veřejné politiky, tak aby snižovali riziko katastrof. (Green, 2008, s. 204)

Klimatické změny stejně jako další globální procesy, jsou prožívány lokálně, a proto mohou být důsledky klimatických změn odlišné či mohou být prožívány jinak. I přesto představují klimatické změny výzvy pro komunity po celém světě. (Harrison, Melville, 2010, s. 123) Jednou ze strategií mezinárodní sociální práce je komunitní rozvoj,

pro jehož umožnění se využívá metody komunitní práce. (Ife, 1995 v Cox, Pawar, 2006, s. 99) Komunitní práce je jednou z metod využívanou také sociálními pracovníky. Jedná se o univerzální, flexibilní a variabilní metodu, která je schopna reagovat na podobné situace odlišnými způsoby. (Matoušek, 2003) Protože jsou klimatické změny prožívány lokálně a jejich důsledky mohou být odlišné či mohou být prožívány. Osobně si myslím, že metoda komunitní práce je vhodnou metodou pro naplnění výše zmíněné potřeby zapojení sociální práce popř. mezinárodní sociální práce do oblasti řešení problémů spojených s klimatickými změnami a environmentální degradací. V tomto kontextu mohou sociální pracovníci sehrát důležitou roli také v budování komunit odolných vůči katastrofám.

2. Komunitní práce a koncept DRR

V kontextu různého nebezpečí a možných katastrof je nutné zabezpečit to, aby byly klíčové struktury společnosti schopné reagovat na katastrofu a aby byly vůči nim odolné. (Vinod, 2010, online)

V této práci se budu dále zabývat komunitou, jako klíčovou strukturou společnosti, která by měla být schopná předvídat, reagovat a zvládat následky nebezpečí. Nejchudší rozvojové země jsou ohrožené opakujícím se výskytem katastrof, proto se budu v následující části zabývat rozvojem komunit v těchto zemích z pohledu externí pomáhající organizace. Dle mého názoru mají tyto země snížené kapacity pro zvládání katastrof. Jako prostředek pro dosažení komunitního rozvoje v oblasti odolnosti vůči katastrofám se zaměřím na metodu komunitní práce.

2.1 Definice základních pojmů

2.1.1 Komunita

Komplexní definice komunity se dívá na komunitu, jako na lidi, kteří žijí v geograficky definované oblasti, existují mezi nimi vzájemné sociální vazby, a jsou citově vázáni k sobě navzájem a k místu, kde žijí. (Mattessich, Monsey, Roy, 1997 v Matoušek, 2003, s. 253)

V publikaci *Komunitou řízené snižování rizika katastrof aneb jak na to (2009)* je komunita definovaná jako skupina lidí, která sdílí jednu nebo více věcí (život ve stejném prostředí, míru vystavení riziku katastrof, zasažení katastrofou). Komunita může sdílet stejné problémy, starosti, naděje a způsoby chování. Z tohoto sdílení vyplývá určitý pocit vzájemné sounáležitosti, a to i přes to, že komunita není homogenní a stabilní celek. Komunita se mění zkušenostmi, cíleným úsilím nebo také na základě problémů, kterým musí čelit. (Mattessich, Monsey, Roy, 1997 v Matoušek, 2003, s. 253)

Každá komunita má silné stránky a kapacity, které můžeme rozdělit do šesti kategorií:

- a) lidské (znalosti, schopnosti, dovednosti, vzdělání, atd.)
- b) sociální (sítě, vztahy, členství, důvěra, atd.)
- c) politické (moc, vliv, demokratické instituce atd.)
- d) finanční (peníze, dobytek, úspory, remittance atd.)
- e) fyzické (infrastruktura, doprava, sanitace, zásoby energie atd.)
- f) přírodní (biodiverzita, lesní porost, voda, minerály atd.)

Komunita, která má silné stránky a kapacity ve zmíněných kategoriích distribuované a diverzifikované napříč její strukturou je méně zranitelná a její výchozí pozice je pro zvládání a zotavování se z následků nebezpečí lepší a silnější. (Divišová, 2010)

2.1.2 Komunitní práce

Komunitní práce je jednou z metod sociální práce. (Navrátil, 2001, s. 131) Tato metoda se snaží vyvolat a podporovat změnu v rámci místního společenství (kolektiv autorů, 1997 v Matoušek, 2003, s. 254) Je to univerzální metoda, která aktivizuje komunity tak, aby byly samy schopny vyřešit konkrétní problém, a to v různých oblastech (sociální služby, etnické napětí, vzdělávání, životní prostředí atd.). Nejenže je komunitní práce univerzální, ale také velice variabilní metodou, což je důležité zejména v situacích, které vyžadují odlišné řešení. To však klade velké nároky na komunitní pracovníky i samotnou komunitu. (Matoušek, 2003, s. 255) Butcher (1992) považuje komunitní práci za úsilí, které je zaměřené na podporu společné aktivity lidí sdílející určitou potřebu. (Navrátil, 2001, s. 132)

2.1.3 Komunitní rozvoj

Komunitní práce a komunitní rozvoj jsou dva pojmy, které jsou často zaměňovány. Komunitní práce je pojem, který se všeobecně používá pro popis práce s komunitou, která se zaměřuje na změnu a rozvoj. (Pitchford, Henderson, 2008) Dle Hendersona a Thomase (2002) je komunitní rozvoj rozdílný v tom, že jde o proces změny a rozvoje, který se odehrává v komunitě, nemusí však být nutně prováděn komunitními či jinými pracovníky. (Pitchford, Henderson, 2008) Komunitní rozvoj je procesem, který usiluje

o změnu takových problémů, které si sami komunity identifikují. Jedná se o kolektivní proces práce s komunitami, který může být prováděn dobrovolníky, aktivisty nebo placenými profesionály. (Pitchford, Henderson, 2008) Z pohledu Stoesze a kol. (1999) je komunitní rozvoj popisován jako metoda, proces, program, hnutí atd., který ztělesňuje koncept kolektivity, kde lidé sdílí podobné obavy a mají potenciální kapacity pro to řešit sdílené obavy dohromady za účelem společného zájmu. (Cox, Pawar, 2006, s. 99)

Metoda komunitního rozvoje staví na zplnomocňování, zahrnuje rozvoj kapacit, zaměřuje se na pomoc ke svépomoci a soběstačnosti. Komunitní rozvoj řeší také otázku sociální soudržnosti a zprostředkovává nebo využívá strategie pro vytváření příjmů. V tomto ohledu můžeme zhodnotit, že komunitní rozvoj využívá všech strategií a programů mezinárodní sociální práce. (Campfens, 1997 v Cox, Pawar, 2006, s. 98) Na komunitní práci je v kontextu komunitního rozvoje nahlíženo jako na aktivitu nebo postup člověka, která usiluje o umožnění procesu komunitního rozvoje, přičemž nezáleží na tom, jestli je za to placený a zda se jedná o profesionála či nikoli. (Ife, 1995 v Cox, Pawar, 2006, s. 99)

Ife (1995) říká, že cílem komunitního rozvoje je vytvoření takové komunity, kde se budou naplňovat lidské potřeby. Komunitní rozvoj hraje také klíčovou roli ve snahách zmírnit chudobu. (Cox, Pawar, 2006, s. 98, s. 101)

2.2 Komunitní práce

Komunitní práce je metodou, která umožňuje proces komunitního rozvoje. Komunitní práce a komunitního rozvoje mají společný cíl: dosažení změny a rozvoje komunity. Jediný rozdíl spočívá v tom, že komunitní rozvoj nemusí být stimulován externím pracovníkem. Komunitního rozvoje může být dosaženo i bez externí pomoci (prostřednictvím komunitní práce a komunitních pracovníků). Většinou je ale zapotřebí profesionála (např. komunitního pracovníka), který je schopen komunitu ke komunitnímu rozvoji motivovat, stimulovat a aktivizovat. (Schuringa, 2007, s. 33)

Komunitní práci můžeme rozdělit na komunitní práci teritoriální (v určité oblasti s různými skupinami populace), kategorickou (se specifickými skupinami obyvatel) a tematickou (v oblasti specifických témat). (Schuringa, 2007, s. 33)

2.2.1 Principy komunitní práce

Swaneopel a de Beer (2008) ve své knize *Community development: breaking the cycle of poverty* definovali principy komunitního rozvoje, taktéž Schuringa v knize *Komunitní práce a inkluze Romů (2007)*. Vzhledem ke společným cílům komunitní práce a komunitního rozvoje si myslím, že je relevantní aplikovat principy komunitního rozvoje na metodu komunitní práce. Dále tedy při formulování principů komunitní práce budu vycházet z publikace *Community development: breaking the cycle of poverty* od autorů Swaneopel a de Beer (2008, s. 26–34). Autoři principy rozdělují na dvě kategorie, a to na principy etické a praktické.

Etické principy

Orientace na člověka (The principle of human need orientation)

Tímto etickým principem měli autoři na mysli to, že v projektu nesmíme oddělovat aspekty fyzické od abstraktních. Naplňováním fyzických a konkrétních potřeb lidí můžou být následně a přirozeně naplňovány také potřeby abstraktní (např. lidská důstojnost). Lidé zvláště pak chudí se neparticipují v projektu kvůli abstraktním cílům, jejich zájmem jsou především konkrétní potřeby a problémy.

Participace (Participation)

Participace znamená, že se lidé podílejí na projektu, a to ve všech jeho fázích a aspektech (analýza, plánování, implementace, monitoring, vyhodnocení). Tímto způsobem se pak participující stávají součástí managementu a rozhodování. Participace má význam, jen pokud jde ruku v ruce se zplnomocňováním.

Zplnomocnění (Empowerment)

Zplnomocnění neznámá pouze mít určité dovednosti nebo zastoupení v nějakém orgánu. Lidé jsou zplnomocnění, pokud mají moc rozhodovat. (Tacconi, Tisdell, 1993 v Swaneopel a de Beer, 2008) Avšak, aby byli schopni dělat informované rozhodnutí, musí být vybaveni jistými dovednostmi, znalostmi a informacemi.

Vlastnictví (Ownership)

Lidé z komunity jsou hlavními aktéry svého rozvoje. Ostatní aktéři by měli komunitu pouze podporovat tak, aby byla schopná převzít odpovědnost. „Mobilizace znamená aktivovat lidi k převzetí zodpovědnosti vyplývající z vlastnictví a řídit svoji budoucnost

skrze jejich projekt.“ (Swaneopel, de Beer, 2008, s. 31) Opět zde autoři zdůrazňují, že lidé musí mít moc dělat rozhodnutí.

Osvobození (Release)

Autoři mají pod slovem osvobození na mysli osvobození lidí ze spárů chudoby, a to v souvislosti s tím, že jako cíl rozvoje definují vymícení chudoby. Rozvojové snahy by se měly pokoušet o osvobození lidí z pasti chudoby, tak aby jako samostatní a svobodní lidé byli schopni sami a postupně zlepšovat svoji situaci. Je zřejmé, že tyto snahy o přeměnu budou dlouhodobého charakteru.

Praktické principy

Vzdělávání (Learning)

Tento princip nám naznačuje, jakým způsobem by měly být uchopeny komunitní rozvojové projekty. Princip říká, že žádný z hlavních aktérů projektu by neměl vystupovat jako učitel. Participace v projektu přináší příležitosti k učení, a to nejenom komunity, ale i dalších aktérů. Vzdelávání má silné důsledky pro rozvoj a z tohoto důvodu bychom měli volit takové vzdělávací příležitosti, které můžou zajistit trvalou změnu směrem k samostatnosti a soběstačnosti komunit. Vzdelávání komunit by však mělo předcházet fázi plánovací.

Adaptivita (Adaptiveness)

Adaptivnost klade nároky na komunitního pracovníka, na jeho schopnost být flexibilní, na ochotu experimentovat a zkoušet nové postupy a přístupy. Komunitní pracovník by měl být schopen měnit přístupy a být schopný učit se za pochodu. Celkové řízení projektu by mělo být snadno proměnitelné a adaptabilní. Management projektu by měl být schopný flexibilně reagovat, manévrovat a umožňovat nové postupy, tam kde je to nutné.

Jednoduchost (Simplicity)

Naplňování všech dosud zmíněných principů může být ohroženo velikostí, komplexností a sofistikovaností komunitního projektu. Velké projekty by se měli rozdělit na menší části tak, aby mohl být vzdělávací proces obohacující a aby komunitě umožnil dělat informované rozhodnutí. Podle autorů menší a jednodušší projekty můžou snadněji dosáhnout dlouhotrvajících výsledků.

2.2.2 Fáze komunitní práce

„Sociální práce jako činnost je profesionální aktivita, která vytváří podmínky pro rozvoj a lepší využití zdrojů jednotlivce, skupin, komunit a společnosti využíváním prostředků analýzy a komunikace, profesionálním utvářením a usnadňováním vzájemné interakce (organizováním, vyjednáváním) a realizací a změnou legislativních a společenských podmínek, s cílem ochránit a posílit zejména znevýhodněné a ohrožené skupiny a jednotlivce ve společnosti. „ (Havrdová, 1999, s. 154)

Matoušek (2003, s. 362–365) rozděluje proces komunitní práce na čtyři fáze: zjišťování a analýza potřeb, plánování, realizace a vyhodnocení.

1) Zjišťování a analýza

Komunitní práce by měla začínat od precizně provedené analýzy potřeb, čímž se zajistí to, že se bude usilovat o změnu, kterou vidí komunitní pracovník, ale především samotná komunita. Pro analýzu a zjišťování potřeb se využívají různé metody. Takové metody mohou využívat komunitu, externí zdroje nebo kombinovat obojí. Na základě vyhodnocení sebraných informací bychom měli dospět k definování problémů.

2) Plánování

Cílem této fáze procesu je, aby aktéři procesu (projektový tým, komunita) vytvořili komunitní projekt, který by měl v sobě zahrnovat cíle, prostředky a metody nutné pro dosažení definovaných cílů, dále by měl obsahovat finanční, časovou a personální náročnost projektu atd.

3) Realizace

V této fázi se realizují aktivity, které byly formulovány v projektu. Naplňování projektu se průběžně monitoruje a vyhodnocuje. Realizační fáze klade velké nároky na hlavní aktéry projektu, a to zejména na jejich komunikační a organizační dovednosti.

4) Vyhodnocení

Vyhodnocení bývá z časových a finančních důvodů nejvíce zanedbávanou fází komunitně zaměřených projektů. Kvalitní vyhodnocení pomáhá organizaci při další práci v této oblasti. Vyhodnocení je komplexní proces, který zahrnuje hodnocení (např. projektu) různých aktérů.

Pavel Navrátil (2001, s. 137) rozděluje proces komunitní práce na následující fáze: monitoring, výzkum a analýza, projektování, implementace a hodnocení.

2.2.3 Kompetence komunitního pracovníka

„Komunitní rozvoj je proces sociální změny. Vy (komunitní pracovník popř. organizace, pozn. autora) nerozvíjíte komunitu, komunita se rozvíjí sama. Nejvíc, co jako komunitní pracovník můžete pro komunitu udělat, je, stát se jakýmsi katalyzátorem a stimulátorem tohoto procesu.“ (Schuringa, 2007, s. 34)

Za komunitního pracovníka budu v této práci považovat profesionálního sociálního pracovníka, protože specifické dovednosti potřebné pro komunitního pracovníka se lze naučit prostřednictvím studia sociální práce. (Navrátil, 2001, s. 136) Z tohoto důvodu jsem se také pro formulaci kompetencí komunitního pracovníka rozhodla využít kompetence definované Zuzanou Havrdovou (1999). Na závěr pak doplním kompetence, které by měl mít speciálně komunitní pracovník. Důležité je mít na vědomí, že v praxi může být komunitním pracovníkem i člověk bez sociálního vzdělání. Komunitním pracovníkem se může stát odborník na určitou oblast, které se projekt věnuje např. inženýr nebo učitel. I když bývá většinou komunitní pracovník profesionál, nemusí tomu tak nutně být ve všech případech. Komunitním pracovníkem může být nazýván také člověk, který se podílí na koordinaci a vedení projektu. V neposlední řadě komunitními pracovníky mohou být dobrovolníci a obyvatelé z komunity. (Swaneopel a de Beer, 2008, s. 49)

Následný zkrácený popis kompetencí jsem uváděla z hlediska komunitního pracovníka a toho, co považuji za důležité pro práci s komunitou, pro naplnění principů komunitního práce a pro zastání všech rolí komunitního pracovníka (viz dále).

Praktické kompetence⁶

Rozvíjet účinnou komunikaci

Při práci s komunitou by měl komunitní pracovník umět navázat kontakt s lidmi z komunity, přizpůsobit komunikaci odlišnostem a podmínkám, vytvářet podmínky pro komunikaci tak, aby komunikace mezi komunitou a pracovníkem byla otevřená a existoval zde bezpečný prostor pro vyjádření názorů, cílů a postojů. V případě odlišných cílů, hodnot a hledisek je nutné, aby komunitní pracovník takové odlišnosti respektoval. Komunitní pracovník je ten, kdo může zahajovat vzájemnou spolupráci, ten který motivuje komunitu pro změnu a překonávání překážek, také dává komunitě zpětnou vazbu a zpětnou vazbu očekává.

Orientovat se a plánovat postup

Pokud komunita, jako hlavní aktér komunitního rozvoje, spolupracuje s komunitním pracovníkem, pak právě od ní může pracovník získat nejlepší přehled o současných a potenciálních potřebách a zdrojích. Tyto informace sbírá a společně s komunitou je analyzuje, zpracovává a vyhodnocuje. S komunitou pak pracovník plánuje specifické možnosti a postupy, které budou reagovat na zjištěné nebezpečí. Komunita může pomoci pracovníkovi se orientovat v celkovém kontextu (socio-ekonomická situace, kulturní podmínky, legislativa, organizační struktura apod.). Komunitní pracovník pomáhá komunitě při objasňování a v porozumění cílů projektu, způsobů řešení, překážek, apod. Pro dosažení změny v našem případě komunitního rozvoje resp. snížení rizika katastrof, je nutné se s komunitou dohodnout na určitém plánu, postupu a rozdělení úkolů.

Podporovat a pomáhat k soběstačnosti

Komunitní pracovník poskytuje komunitě emoční podporu, pomáhá jí rozeznávat a uplatňovat jejich přednosti, schopnosti a silné stránky. Pomáhá a podporuje ji v účasti na rozhodování a přejímání odpovědnosti. Podporuje komunitu v získávání a rozšiřování informací, dovedností a schopností, které posilují soběstačnost komunity. Komunitní pracovník pomáhá komunitě získat větší kontrolu nad chováním, které ohrožuje je anebo okolí.

---

⁶ Následující část je zpracovaná dle publikace od Zuzany Havrdové, 1999, s. 155-161.

Zasahovat a poskytovat služby

Pracovník vytváří příznivé podmínky pro přijetí komunitního projektu, pomáhá zlepšovat spolupráci v rámci komunity (jednotlivci, skupiny) a navíc podporuje spolupráci mezi komunitami a jinými organizacemi. Komunitní pracovník pravidelně hodnotí průběh projektu, jeho efektivní naplňování a dosažené změny a v případě potřeby flexibilně reaguje změnou postupu nebo metody (pozn. autora). V konečné fázi komunitní práce připravuje komunitu na ukončení podpory a spolupráce.

Přispívat k práci organizace

Pokud je komunitní pracovník členem určité organizace měl by komunikovat a spolupracovat se svými kolegy a jinými pracovníky, jednat v souladu s pravidly organizace, práv jedinců, etikou sociální práce a přispívat k dobré pověsti této organizace. Jako její člen by měl být schopen její činnost kriticky hodnotit, na základě zpětné vazby navrhnout konstruktivní změny a přispívat tak ke zlepšení jejího působení. Komunitní pracovník by měl znát dostupné zdroje organizace a ty efektivně využívat.

Odborně růst

K prohloubení informací v oboru sociální práce (metodě komunitní práce) mohou sloužit semináře, konference, zkušenosti kolegů apod. Profese sociální práce vyžaduje soustavný rozvoj a vzdělávání. Kompetencí komunitního pracovníka je také schopnost si zorganizovat práci a dosáhnout stanovených cílů ve stanoveném čase. Komunitní pracovník musí rozeznat, kdo má v dané situaci rozhodovat, popř. musí být připraven za své rozhodnutí nést zodpovědnost. Vyžaduje se také, aby byl při hledání nových řešení a navrhování možností pro změnu kreativní a nápaditý. Komunitní pracovník by měl vytvářet, udržovat a podporovat vztahy s jednotlivci, komunitami, organizacemi, odborníky a dobrovolníky a co více, respektovat a pracovat s jejich odlišnými pohledy.

Facilitace⁷ a mediaci⁸ mohou hrát významnou roli v komunitní práci, zvláště pak při vyjednávání mezi různými zájmovými skupinami. Z tohoto důvodu si také myslím, že

---

⁷ Facilitace je technika, která usnadňuje určité skupině dojít ke stanovenému cíli, i přes úskalí neefektivní komunikace, nedorozumění apod. (Asociace mediátorů ČR, 2011, online)

⁸ Mediaci je technika pro řešení sporů, a to za pomoci mediátora. Mediaci je alternativní způsob řešení konfliktů, který do řešení zapojuje všechny zúčastněné strany a pomáhá usnadňovat komunikaci mezi znesvářenými stranami. (Asociace mediátorů ČR, 2011, online)

by měl mít komunitní pracovník znalosti z oblasti facilitace, mediace a vyjednávání. Je vhodné, aby měl také znalosti z oboru psychologie především sociální psychologie, která může být relevantní pro vysvětlení či pochopení chování, procesů, postojů a vztahů v rámci komunity. (Matoušek, 2003, s. 266–267) Na základě principů komunitního rozvoje si myslím, že by měl komunitní pracovník být schopný komunitu mobilizovat a motivovat pro jejich participaci, umět delegovat pravomoc a být flexibilní a kreativní. Dále by měl mít komunitní pracovník dovednosti z oblasti práce se skupinou, managementu, projektování, monitoringu a evaluace. (Navrátil, 2001, s. 136)

2.2.4 Role komunitního pracovníka

Komunitní rozvoj je určen komunitám, proto by komunity měli hrát v jeho procesu hlavní roli. Ostatní aktéři (vláda, NNO, privátní sektor) by měli komunitu v jejím rozvoji podporovat, pomáhat a zprostředkovávat pomoc. Jakmile se komunita stane hlavním aktérem svého rozvoje, pak se role ostatních organizací stanou jasnější. Pozice komunitního pracovníka v komunitě je velice prekérní a složitá. Komunitní pracovník by neměl nikdy zaujímat vedoucí pozice a dovolit, aby se komunita stala na pracovníkovi popř. organizaci závislá. (Swaneopel a de Beer, 2008, s. 45–51) V následující části se zaměřím na roli komunitního pracovníka v procesu komunitního rozvoje dle publikace od autorů Swaneopel a de Beer (2008, s. 50–55).

Usměřňuje (Guide)

Vzhledem k tomu, že má komunitní pracovník většinou lepší vzdělání, širší perspektivy a rozhled, je jeho rolí usměřňovat a vést komunity skrze nástrahy směrem k cílům. Proces komunitního rozvoje je příležitostí pro učení jak pro komunitu, tak i pro komunitního pracovníka, protože i jeho znalosti jsou limitované. Pracovník by měl komunitu kontextuálně provázet tzn. poskytovat jí pochopení celé situace.

Radí (Adviser)

Opět s ohledem na vzdělání a rozhledy komunitního pracovníka musí poskytovat rady ve formě informací, které budou komunitu seznamovat s různými možnostmi a jejich potenciálními následky. Naplňováním této role by měl pracovník komunitu motivovat a uschopňovat ji pro dělání informovaných rozhodnutí. Nikdy by to nemělo

vypadat tak, že pracovník komunitě říká, co by měla nebo neměla dělat. Komunitní pracovník a jeho organizace by si měli být jistí tím, že mají přístup k důvěryhodným a aktuálním informacím, které můžou následně zprostředkovat komunitě.

Obhájuje (Advocate)

Role obhájce spočívá v komunikaci s autoritami (místní vláda, úřady, atd.), protože to možná budou právě komunitní pracovníci, kteří budou vědět, jak jednat s takovými autoritami a jak získat potřebná povolení. Tyto vyjednávací situace jsou dobrými příležitostmi pro vzdělávání, a tak by měl komunitní pracovník umožnit lidem z komunity se k nim připojit. Za druhé jeho role, jako obhájce spočívá v obhajování a chránění práv, přání a aktivit komunity vzhledem k okolí.

Umožňuje (Enabler)

Komunitní pracovník umožňuje komunitě naplnit její abstraktní lidské potřeby, zvýšit vzdělávací možnosti a pomoci jí směrem k zplnomocnění. Pracovník by měl působit jako katalyzátor změn, který vytváří prostředí pro změnu. Jeho role musí spočívat v tom, že bude poukazovat na možnosti, jaké komunita má, bez toho aniž by si něco vynucoval.

Usnadňuje (Facilitator)

„Primární zájmem komunitních pracovníků je pomoci lidem dělat racionální rozhodnutí, umožnit jim plně se participovat, pomáhat jim při jejich iniciativách, najít jejich zdroje a pomoci jim plánovat a implementovat“ (s. 56) Proces usnadňování autoři popisují ve třech slovesech: pomáhat, umožňovat a asistovat. Zastávají takový názor, že facilitátor hraje druhotnou roli a nemůže dělat nic jiného než pomáhat a umožňovat

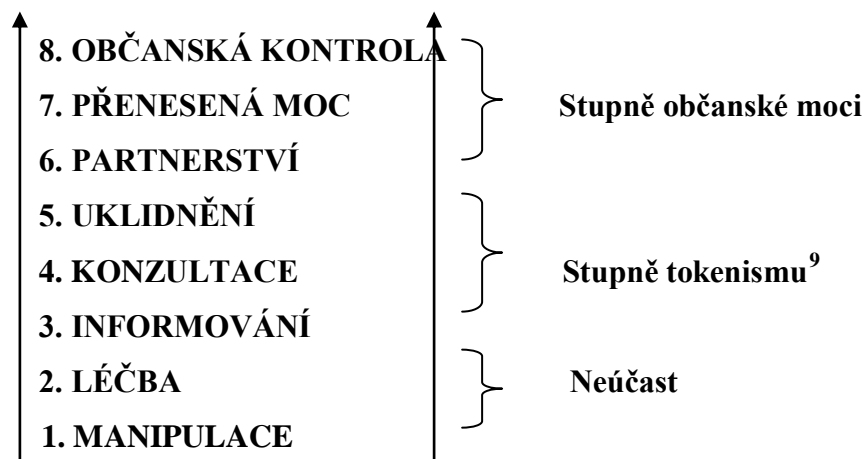
Dle Matouška (2003, s. 267) je posláním komunitního pracovníka naleznout priority a potřeby komunity, povzbuzovat komunitu v identifikaci a řešení problémů pomocí dostupných služeb, informovat je o možných způsobech řešení a v neposlední řadě povzbuzovat komunitu v diskuzi o problémech a aktivitách zaměřených na jejich odstranění.

2.3 Přístupy pro práci s komunitou

2.3.1 Úrovně zapojení komunity

Participace bez skutečného přerozdělení moci je pouze prázdným a frustrujícím procesem pro bezmocné obyvatele komunity. Pro potřebné výsledky z určitého procesu (např. DRR) je zapotřebí takové participace, která znamená pro komunitu mít určitou moc a kontrolu nad procesem. (Arnstein, 1969, s. 216)

Obrázek č. 1: Úrovně občanské participace

(Arnstein, 1969, s. 217, přeloženo a upraveno autorem)

Spodní dvě úrovně (manipulace a léčba) jsou pokládány za situace, kdy se komunita procesu neúčastní. Cílem manipulace a léčby není zapojení komunit v plánování nebo realizaci projektů, ale je to prostředek držitelů moci k tomu, jak komunitu „vzdělávat“ nebo „léčit“. Následující dvě úrovně informování a konzultace dávají komunitě možnost poslouchat, ale také možnost být někým vyslyšeni. Na druhou stranu však stále postrádají moc pro to, aby byly jejich názory a pohledy zohledněny držiteli moci. Komunity tak postrádají prostředky k zajištění toho, že se situace změní. Pátý stupeň je nazvaný uklidnění, protože prostřednictvím možnosti dávat rady si držitelé moci

⁹ Tokenismus je situace, kdy je zástupce ve společenství jediný či početně vzácný. (Kanter, 1993 v Křížková, 2003)

komunitu uklidňují a usmiřují. Je to vyšší stupeň tokenismu, ale právo rozhodovat stále zůstává u držitelů moci. (Arnstein, 1969, s. 216–217)

U následujících úrovní šest, sedm a osm, souhrnně nazvané stupně občanské moci, podíl komunity na rozhodování či moci s každým dalším stupněm stoupá. Stupeň partnerství umožňuje komunitě angažovat se a vyjednávat s tradičními držiteli moci kompromisy. Úroveň, kdy je moc delegovaná na komunitu, je situace kdy má komunita téměř veškerou moc v rozhodovacím procesu. V neposlední řadě konečnou úrovní občanské participace představuje poslední stupeň (občanská kontrola), kdy má komunita veškerou moc pro rozhodování a kontrolu. (Arnstein, 1969, s. 216–217)

Tabulka č. 2: Participační matice

Úroveň zapojení komunity	Jednotlivé fáze projektu				
		Zahájení	Plánování	Implementace	Udržování
	Svépomoc Komunita má kontrolu	Komunita sama zahajuje činnost	Komunita samostatně plánuje	Komunita implementuje plán sama	Komunita udržuje projekt samy
	Spoluúčast Autority a komunita společně pracují a sdílejí moc nad rozhodovacím procesem	Autority spolu s komunitou zahajují činnost	Autority společně s komunitou plánují a navrhují projekt	Projekt je implementován komunitou a autoritami společně	Autority a komunita společně projekt udržují
	Konzultace Autority se ptají komunity na názory	Autority zahajují činnost po konzultaci s komunitou	Autority plánují po konzultaci s komunitou	Autority implementují s komunitou, která hraje poradní roli	Autority udržují projekt také prostřednictvím konzultace s komunitou
	Informace Jednostranný tok informací. Oblast styku s veřejností (Public Relation)	Autority zahajují činnost	Autority plánují a navrhují projekt samy	Autority implementují samy	Autority udržují projekt samy

(Wates, 2000, s. 10, přeloženo autorem)

Většinou se práce s komunitou v jednotlivých fázích projektu odehrává na zabarvených úrovních. Kterákoliv strana může iniciovat počátek činnosti/projektu, ale nejpodstatnější fází celého procesu je fáze plánování, kdy je důležité, aby autority společně s komunitou plánovali a navrhovali plán činnosti. (Wates, 2000, s. 10)

2.3.2 Poskytující vs. uschopňující přístup

Poskytující přístup

Jedná se o přístup, který je zaměřený na poskytování pomoci a služeb tzv. top-down přístup (odshora dolů), kdy poskytující organizace vnímá komunitu jako objekt své pomoci. Vládní, nevládní a jiné organizace (dále autority) sdílejí představu, že komunita neví co je pro ni důležité a jak by měla své problémy řešit. Role autority (vlastníci, autoři a realizátoři projektu s mocí rozhodovat, pozn. autora) spočívá v tom komunitu přesvědčit o tom, že je pro ni projekt dobrý, je jejich, musí se do něho zapojit a starat o něj. (Schuringa, 2007, s. 26)

Uschopňující přístup

Je přístupem, který komunitu vnímá jako subjekt své pomoci, je orientovaný na zplnomocnění a jedná se o tzv. bottom-up přístup (zespodu nahoru). Komunita je od začátku zapojena do projektového cyklu. Analyzuje a identifikuje své problémy, plánuje a implementuje svá vlastní řešení. Komunita má moc rozhodovat, celý projekt řídí, monitoruje a hodnotí. Uschopňující přístup je zaměřen na rozvoj kapacit pro identifikaci a řešení problémů. Měl by být také zaměřen na rozvoj kapacit v oblasti řízení projektu (pozn. autora). Přístup usiluje o dosažení udržitelných výsledků a o to, aby byla komunita schopná udržet dosažené výsledky. (Schuringa, 2007, s. 26–27)

Podobně rozděluje komunitní práci Navrátil (2001, s. 135) na direktivní a nedirektivní model. V direktivním modelu všechna důležitá rozhodnutí dělá oficiální autorita a participace je omezena na malé výbory a uznané skupiny. V nedirektivním modelu rozhodnutí provádí celá skupina. Skupina identifikuje, plánuje a realizuje. Komunitní pracovník napomáhá, není tedy manažerem ani vedoucím projektu. Volba přístupu podle Navrátila často nesouvisí s rozhodnutím komunitního pracovníka, ale je to otázkou širšího kontextu, ve kterém organizace či komunitní pracovník pracuje.

2.4 Stav diskuze o komunitní práci v časopisu Sociální práce/Sociálna práca

Časopis Sociální práce/Sociálna práca věnoval celé číslo tématu komunitní práce (3/2004) a poté také komunitnímu plánování (1/2009). V čísle věnovaném komunitní práci je publikovaná akademická stat' Alice Příhodové věnující se konceptu komunity v sociální práci. Stat' se věnuje vývoji konceptu komunity a jeho chápání v sociologii a sociální práci. Dále se zabývá kompetencemi komunity a tomu, jak by měla kompetentní komunita vypadat. Další příspěvky v tomto čísle stejně jako celé číslo věnující se komunitnímu plánování se týkalo spíše kontextu České republiky, což není relevantní k tématu mé práce. Časopis Sociální práce/Sociálna práca se doposud nezabýval konceptem snižování rizika katastrof.

3. Komunitní práce v konceptu DRR

„Opatření pro snižování rizika jsou nejzdařilejší, pokud se zahrne přímá participace těch, kteří jsou s největší pravděpodobností vystaveni nebezpečí.“ (UNISDR, 2004a, s. 177)

Na práci s komunitou se zaměřuji, protože ke katastrofě či výskytu nebezpečí dochází v komunitě. Lidé v komunitě jsou také ti, kdo jsou zasaženi a kdo jako první reaguje na vzniklé následky. (Charita ČR, 2009, s. 13)

3.1 Přístupy práce s komunitou v procesu DRR¹⁰

V konceptu snižování rizika katastrof rozeznáváme dva přístupy práce s komunitou. Prvním z nich je komunitou řízené snižování rizika katastrof (CMDRR, Community managed DRR). Je to proces, kdy komunita společně a systematicky pracuje na opatřeních DRR (prevence, zmírnění rizik, připravenost), tak aby se komunita stala bezpečnější a odolnější vůči katastrofám. V přístupu CMDRR jde o budování silných organizací a komunit, které při snižování rizika katastrof a při úsilí o udržitelný rozvoj spoléhají sami na sebe. (Charita ČR, 2009, s. 6,8)

Druhým přístupem je snižování rizika katastrof založené na komunitách (CBDRR, Community based DRR). CBDRR je proces, kdy komunita získává kapacity potřebné ke zhodnocení rizika katastrof (analýze rizik). Cílem je také začlenit komunitu do projektů a aktivit, které se odehrávají na komunitní úrovni. (srov. Intercooperation, 2010, s. 6)

---

¹⁰ Část této podkapitoly byla převzata z bakalářské práce: ČERNOŠKOVÁ, Barbora. *Koncept snižování rizika katastrof a jeho uplatňování v rozvojových projektech na Sumatře – Indonésie*. Olomouc, 2011.

Tabulka č. 3: Přístupy práce s komunitou v procesu DRR

CBDRR	CMDRR
Centralizovaný	Decentralizovaný
Na cíl orientovaný	Na proces orientovaný
Nízká důvěra ve schopnosti lidí	Vysoká důvěra ve schopnosti lidí
Top-down přístup	Bottom-up přístup
Rigidní	Flexibilní
Implementované přímo zaměstnanci organizace	Umožňuje lidem implementaci
Externí vedení a podpora	Sdílení nákladů
Technologie na prvním místě	Komunita na prvním místě
Řízený nabídkou	Řízený poptávkou
Proces je vlastněný externí organizací	Proces je vlastněný komunitou
Klíčovým hráčem je externí organizace	Klíčovým hráčem je komunitně založená organizace
Do fáze plánování a implementace zahrnují znalosti expertů	Do fáze plánování a implementace zahrnují znalosti místních obyvatel
Plánování projektovým týmem	Flexibilní lokální plánování
Kontrola je v rukou externí partnerské organizace	Kontrolu má spolu v partnerství komunita a umožňující organizace
Monitoring a evaluaci provádí profesionálové	Participativní monitoring a evaluace
Ústřední řízení	Místní řízení
Závislost	Samostatnost
Řízené externí organizací	Řízené komunitní organizací
Účelná participace	Interaktivní participace

(IIRR, Cordaid, 2007, s. 51, přeloženo autorem)

Srovnání přístupů CMDRR a CBDRR

Rozdíl mezi přístupy pro práci s komunitami v DRR je ve způsobu organizace. DRR založené na komunitách (CBDRR) prostřednictvím analýzy rizik zjišťuje potřebné informace pro vytvoření specifických opatření snižující rizika katastrof, které následně zavádí především externí organizace. Přístup CBDRR je zejména o předávání informací, know-how a technologií od externí organizace směrem ke komunitě. Komunita je zde vnímána jako prostředek k dobrému fungování projektu a jeho uskutečnění. Při implementaci projektu hraje komunita velice důležitou roli, avšak implementace projektu se pouze účastní, zatímco externí organizace sama projekt implementuje, má rozhodovací moc a projekt řídí. (IIRR, Cordaid, 2007 v Charita ČR, 2009, s. 12)

U DRR řízené komunitou (CMDRR) je celý proces zaměřen na vzdělávání jak komunity, tak také externí organizace. Důraz je kladen na aktivní účast osob z komunity ve všech fázích procesu DRR (viz dále). Cílem je tedy vzájemné učení a pozitivní změna v komunitě. V rámci tohoto přístupu má komunita rozhodovací moc, sama implementuje a řídí projekt, zatímco externí organizace pouze vypomáhá poskytováním poradenství. Institucionalizace procesu participativního plánování, monitoringu a učení uschopňuje komunitu při řízení projektu. (IIRR, 2007 v Charita ČR, 2009, s. 12)

Dle slov Ing. Mgr. Květoslavy Princové, Ph.D. se v praxi oba přístupy kombinují.¹¹

3.2 Principy komunitní práce a CMDRR

Principy komunitní práce definované podle Swaneopel a de Beer (2008), stejně jako zásady uschopňující přístupu dle Schuringa (2007), mají styčné body s principy či charakteristikami přístupu pro snižování rizika katastrof řízený komunitou. Komunitní práce a CMDRR se zaměřují na problém a konkrétní potřeby komunity. Komunitní práce je zaměřena na změnu a rozvoj, taktéž CMDRR, ale specifickým cílem tohoto přístupu je vytvoření komunit odolných vůči katastrofám. Pro snižování

---

¹¹ Informace poskytnutá prostřednictvím rozhovoru dne 11.4. 2012.

rizik je nutné, aby byly problémy a potřeby definovány v kontextu nebezpečí, zranitelností a kapacit, a to samotnou komunitou popř. ve spolupráci s externí organizací. V obou přístupech je zdůrazňována potřeba participace komunity ve všech fázích procesu. Důležité je, aby komunita měla moc rozhodovat a byla součástí managementu. Důraz je kladen na celý proces, spíše než na cíle. Zplnomocňování, rozvoj kapacit, vzdělávání, důvěra ve schopnosti lidí patří taktéž mezi společné charakteristiky komunitní práce a CMDRR. Oba přístupy jsou decentralizované, kde komunita řídí, má moc rozhodovat a je primárním aktérem celého procesu, jehož je vlastníkem a za něhož nese zodpovědnost. Externí organizace hrají sekundární roli a společně s komunitou jsou součástí vzdělávacího procesu. Cílem je pomoci komunitě, aby se stala samostatnou a soběstačnou, aby byla schopná sama proces řídit, společně s externí organizací kontrolovat, monitorovat a vyhodnocovat. Přístupy jsou flexibilní. Můžou tedy flexibilně reagovat na vzniklé potřeby a problémy. Jedná se o přístupy ze zdola nahoru (bottom-up).

U přístupu CMDRR je speciálně kladen důraz na využívání znalostí místních obyvatel. Celý proces je vedený poptávkou, což znamená, že komunita sama identifikovala potřeby, problémy a oblasti spolupráce. Náklady na celý proces DRR jsou sdílené komunitou i externí organizací.

Charakteristiky přístupů CBDRR a CMDRR jsou podobné přístupům práce s komunitou v komunitní práci (poskytující a uschopňující/direktivní a nedirektivní přístup). Snižování rizika katastrof založené na komunitách odpovídá poskytujícímu/direktivnímu přístupu a komunitou řízené snižování rizika katastrof odpovídá uschopňujícímu/nedirektivnímu přístupu.

Přístup pro snižování rizika katastrof řízený komunitou (CMDRR) je podle mého názoru přístupem, který může naplňovat principy pro implementaci opatření snižující rizika katastrof (viz 1. kapitola), a to vzhledem ke sdíleným principům s komunitní prací. Komunita hraje v procesu snižování rizika důležitou a primární roli, proto se dále budu věnovat fázím procesu DRR z hlediska přístupu CMDRR.

3.3 Fáze procesu CMDRR

Následující rozdělení procesu snižování rizika katastrof vychází z publikace Charity ČR *Komunitou řízené snižování rizika katastrof aneb jak na to* (2009). Stejně rozdělení procesu DRR na čtyři fáze používá také organizace Cordaid (2011).

3.3.1 Participativní posouzení a analýza rizika katastrof

„Posouzení rizika je metodou, prostřednictvím které analyzujeme potenciální nebezpečí, vyhodnocujeme existující podmínky zranitelnosti a čímž zjišťujeme povahu a rozsah rizika, které může představovat potenciální hrozbu nebo škodu pro obyvatelstvo, majetek, zdroje obživy a prostředí, na kterém jsou závislí.“ (UNISDR, 2004a, s. 63)

Analýza rizika katastrof je procesem sjednocování a analyzování informací zjištěných z procesů posuzování nebezpečí, zranitelností a kapacit (Hazard, Vulnerability and Capacity Assessment, dále HVCA). (Charita ČR, 2009, s. 17) Analýza rizik pomáhá zhodnotit připravenost společnosti a jejich strategie pro reakce na katastrofy. (Guzman, 2003, s. 4) Analýza zvyšuje povědomí komunity o existujících rizicích a umožňuje jí definovat specifické opatření pro snižování zjištěných rizik. Analýza rizik je podstatná pro následnou formulaci rozvojových politik, strategií a projektů, a také hraje významnou roli v celém komunitním procesu týkající se rozhodování. (Cordaid, 2011)

Mezinárodní federace Červeného kříže a Červeného půlměsíce (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, dále IFRC) vydala několik publikací zabývajících se posuzováním zranitelností a kapacit (Vulnerability and Capacity Assessment, dále VCA). Mezi takové patří i publikace s názvem *How to do a VCA* (2007). IFRC se zde nevěnuje posuzování nebezpečí¹², ale pro to aby byla analýza rizika katastrof komplexní, přidávám k VCA ještě jeden bod, a to posouzení nebezpečí, tak jak je to uvedeno v publikaci Charity ČR (2009). Přidáním prvku

---

¹² Zmiňují se pouze o mapování nebezpečí, dále se pak posuzování nebezpečí v publikaci konkrétněji nevěnují.

posuzování nebezpečí pak máme v konečném výsledku komplexní metodu posuzování rizika katastrof, a to metodu posuzování nebezpečí, zranitelnosti a kapacit (HVCA).

HVCA je metodou, kterou získáváme potřebné informace participativním způsobem. Cílem tohoto komplexního posouzení je, aby si lidé z komunity uvědomili existující rizika. Cílem komunitních pracovníků je pak pomoci komunitě plánovat takové aktivity, snižující zranitelnost a zvyšující kapacity. Metoda HVCA je vůbec nejlepším způsobem jak začít řešit existující problémy, protože díky dobrému provedení HVCA a analýze všech informací můžeme postoupit k další fázi procesu DRR. (IFCR, 2007)

Posouzení nebezpečí se může odehrávat v závislosti na dostupnosti konkrétních dat. Ty mohou být v podobě geologických, hydrologických map, záznamů seizmické aktivity, dešťů, povodní apod. Avšak ne vždy je lehké takové informace získat a ne vždy jsou tato data dostupná. Monitoring nebezpečí vyžaduje značné finanční i personální zajištění, což si však některé státy nebo lokální vlády nemůžou dovolit. Na druhou stranu není vždy nutné využívat sofistikovaných technologií, protože znalosti místních lidí mohou být mnohdy přesnější a rozsáhlejší. (Twigg, 2004, s. 32–33)

Při posuzování zranitelnosti a kapacit můžete využít techniky tzv. matrixu, kdy se zranitelnosti a kapacity posuzují ve třech oblastech: fyzické/materiální, sociální/organizační a motivační/postojové. (Anderson and Woodrow, 1998, v Twigg, 2004, s. 36)

Vybrané techniky pro HVCA (IFCR, 2006):

- a) dotazníky
- b) interview
- c) focus groups
- d) historické časové osy
- e) mapování
- f) sezónní kalendář
- g) problémový strom
- h) přímé pozorování

Většina technik je koncipovaná na základě participativních přístupů. Participace komunity by měla být integrální a hlavní součástí HVCA. IFCR (2007) i Twigg (2004) ve svých publikacích zdůrazňují i důležitost toho specifikovat cíle metody HVCA, které

by měli být realistické a jasné. Důležité je zde zmínit i to, že metoda HVCA by měla vést k aktivitě, od vylepšení v určitých oblastech až po projektový návrh, která může v konečném důsledku vést k zvýšení odolnosti komunity vůči katastrofám. (Twigg, 2004)

Tabulka č. 4: Proces posuzování rizika

Analýza rizik	Proces posuzování rizika		Posouzení rizik
	Identifikace rizikových faktorů		
	Nebezpečí	Zranitelnosti/ Kapacity	
	Určování geografické polohy, intenzity a pravděpodobnosti	Určování náchylností a kapacit	
	Odhadování úrovně rizika		
	Vyhodnocení rizik		
	Socio-ekonomická cost/benefit analýza Stanovení priorit Stanovení přijatelné úrovně rizika Zpracování scénářů a opatření		

(UNISDR, 2004a, s. 63, přeloženo autorem)

3.2.2 Vývoj opatření ke DRR

Jde o proces, během něhož komunita na základě analýzy výsledků z HVCA plánuje jakými strategiemi a opatřeními budou snižovat riziko katastrof. (Charita ČR, 2009, s. 17) Analýza nám poskytne pouze obecné doporučení. Dále musí následovat výběr specifické strategie, která zabezpečí efektivní a účinnou implementaci opatření snižující rizika katastrof. Vybraná strategie musí zohlednit kapacity komunit a možnosti partnerství pro implementaci plánů a proveditelnost aktivit. (Cordaid, 2011) Konkrétními opatřeními jsou pak rozvojové nebo mimořádné plány zahrnující specifické opatření v podobě aktivit, které jsou zaměřeny na prevenci, zmírňování následků a připravenost. (Charita ČR, 2009, s. 17)

V souvislosti s konceptem DRR a plánování se mluví o tzv. komunitním akčním plánování (Community Action Planning). Jedná se o přístup využívaný v komunitní práci, který se uplatňuje především v oblasti územního plánování a životního prostředí. Jedná se o konkrétní plánování aktivit pro zlepšení prostředí, v němž komunity žijí. Důležitým prvkem této metody je aktivní participace komunity. (Matoušek, 2007, s. 264)

Komunitní akční plán je souhrnem podrobných aktivit, které se zaměřují na vybrané strategie řešení, ale zahrnuje také popis rolí, zodpovědností, časový harmonogram a potřebné zdroje. (FARM–Afrika, 2010, s. 32) Komunitní akční plány (rozvojové a mimořádné) by měli být navrhovány a implementovány samotnými komunitami. Nevládní neziskové organizace by pak měli zaujmout roli facilitátora těchto procesů. Komunity by měla být hlavním aktérem komunitního akčního plánování. (Cordaid, nedatováno) Výstupem komunitního akčního plánování mohou být mimořádné nebo rozvojové plány. (IIRR, Cordaid, 2007)

Mimořádný plán (Contingency plan)

Mimořádný plán analyzuje potenciální nebezpečí a ustanovuje takové způsoby, které komunitě umožní včas, efektivně a vhodně reagovat na hrozící nebezpečí. (IIRR, Cordaid, 2007) Plány tohoto typu zahrnují aktivity, které se provádějí v průběhu působení nebezpečné situace. (Charita ČR, 2009)

Komunitní rozvojový plán (Community development plan)

Na rozdíl od mimořádného plánu se komunitní rozvojový plán implementuje před příchodem nebezpečné situace a je prostředkem k dlouhodobému řešení. (Charita ČR, 2009, s. 17) Komunitní rozvojový plán je souhrnem aktivit a intervencí, které jsou zaměřeny na příčiny nebezpečí a/nebo zranitelnosti. Cílem tohoto plánu je posílit a zvýšit odolnost komunity. Aktivity pro zvýšení odolnosti komunity mohou zahrnovat také aktivity v oblasti zdrojů obživy, zdraví, vzdělávání, připravenosti atd. (Cordaid, 2011)

Komunitní rozvojový plán by měl být multi-sektorální, měl by zahrnout různé aktéry a neměl by být izolován od vnějšího prostředí. Plán by měl mít konsensuální povahu a měl by vycházet z prioritizovaných potřeb komunity. Dále by měl začleňovat tradiční znalosti a nově nabitě dovednosti/schopnosti. Měl by být vytvářen v souvislosti s přizpůsobením se změnám klimatu (Climate Change Adaptation) a podložen

hloubkovou analýzou zásadních příčin zranitelnosti, komplexní analýzou rizik a posouzení vlivů na životní prostředí. Mělo by být zabezpečeno vlastnictví plánu komunitou, a to skrze její participativní zapojení. V neposlední řadě by měl plán zahrnout stránku finanční, která zohlední napojení na místní a národní plány.¹³ (Haverkort, Cordaid, Hulufu, CARE UK, 2011)

3.3.3 Budování a/nebo posilování komunitní organizace

Pod tímto bodem si můžeme představit budování různých fór a výborů pro snižování rizika katastrof. Konkrétně se může jednat o výbory pro včasné varování, záchranné výbory, spořicí skupiny apod. (Cordaid, nedatováno) V této fázi procesu snižování rizika katastrof však máme především na mysli budování a/nebo posilování komunitní organizace často nazývané také funkční organizace, která by měla být schopná sama nebo s pomocí externí organizace nejen implementovat akční komunitní plán, ale také ho monitorovat a vyhodnocovat. Funkční organizace by se měla vzdělávat a zapojovat se do lobbingu a obhajoby pro/spolu s celou komunitou. (Abdi, Cordaid, 2011) Budováním a/nebo posilováním funkční organizace se posiluje role a odpovědnost jednotlivců. Cílem budování této funkční komunitní organizace je zajistit vlastnictví procesu, projektu, výzev a výhod DRR pro komunitu. (Charita, 2009) Externí organizace, která hraje roli facilitátora, by měla budovat kapacity funkční organizace za účelem komunitního rozvoje a dosažení úspěchů v oblasti snižování rizika katastrof. (Abdi, Cordaid, 2011)

Budování a/nebo posilování funkční organizace se děje také za účelem převzetí odpovědnosti komunity nad celým procesem, protože udržitelnost snah snižujících riziko katastrof v dlouhodobém měřítku bude závislá na silné funkční komunitní organizaci. Silná funkční organizace může hrát velkou roli v mobilizování lokálních zdrojů a na druhou stranu může působit jako prostředník pro vyjednávání, obhajobu a lobbing

---

¹³ Pro více informací o charakteristických znacích a principech komunitního rozvojového a mimořádného plánu doporučuji práci s názvem: GOOD PRACTICE PRINCIPLES: Community Managed Disaster Risk Reduction (CMDRR) in the drylands of the Horn of Africa (2011) od spoluautorů Haverkort, Cordaid, Hulufu a CARE UK.

s externími aktéry (NNO, místní a národní vlády, atd.). (Haverkort, Cordaid, Hulufu, CARE UK, 2011)

Jedním z prvků dobré praxe, v oblasti budování silné funkční organizace, je rozvoj kapacit. Facilitující organizace by měla věnovat dostatečný čas a úsilí tomuto prvku, tak aby funkční organizace byla schopná řídit celý proces snižování rizika katastrof. (Haverkort, Cordaid, Hulufu, CARE UK, 2011)

„Rozvoj kapacit je proces, skrze který jednotlivci, organizace a společnosti získávají, posilují a udržují schopnosti pro stanovení vlastních rozvojových cílů a v průběhu času jich dosáhnout.“ (CaDRi, 2011, s. 9) Kapacity by měli být mimo jiné rozvíjeny v oblasti vedení, zvládání konfliktů a odpovědností vůči celé komunitě. (Haverkort, Cordaid, Hulufu, CARE UK, 2011) Zde je důležité zmínit, že neexistuje pouze jedna úroveň kapacit. Můžeme rozlišovat tři úrovně kapacit, které se nacházejí v jednotlivcích, organizacích a prostředí. Kapacity musí být rozvíjeny na všech úrovních. (CaDRi, 2011) Podle Divišové (2011) je komunita, která má silné stránky a kapacity distribuované a diverzifikované napříč celou komunitou ve všech kategoriích (lidské, sociální, politické, finanční, fyzické, přírodní), méně zranitelná a má lepší schopnosti pro zvládání a zotavování se z následků nebezpečí.

Důležitost budování silné funkční organizace podtrhuje zjištěná pozitivní korelace mezi efektivností funkční organizace a efektivností akčních plánů zaměřené na DRR. (Haverkort, Cordaid, Hulufu, CARE UK, 2011)

3.3.4 Monitoring, hodnocení a vzdělávání

Poslední fáze procesu zahrnuje tři rozdílné mechanismy, a to konkrétně mechanismy pro monitoring, vyhodnocení a vzdělávání. Aby byla komunita sama schopná tyto mechanismy zavádět, je nutné posilovat její rozhodování, řízení a kapacity v oblasti administrativy. Podporuje se kritické myšlení a vzdělávání již od samotného začátku. To je spolu s posilováním komunity nezbytné pro efektivitu, kvalitu práce a hledání řešení ve společném úsilí při budování odolné komunity. (Haverkort, Cordaid, Hulufu, CARE UK, 2011)

Systém hodnocení a monitoringu je soustavný vzdělávací proces. Monitoring je průběžný dohled nad určitou aktivitou. Cílem monitoringu je zabezpečit, aby se daná

aktivita realizovala správně a včas. Hodnocení nám poskytuje odpovědi na otázky týkající se úspěchu směrem k předpokládanému pokroku. (IIRR, Cordaid, 2007, s. 124)

Komunita odolná vůči katastrofám (resilient community)

Proces snižování rizika katastrof směřuje k vytvoření komunit odolných vůči katastrofám a jejich adaptaci na změny klimatu, proto se krátce zmíním o tom, jaké charakteristiky by měla odolná komunita mít.

Jedná se o následující charakteristiky podle Abdi, Cordaid (2011):

- a) efektivně a samostatně řídí, monitoruje a vyhodnocuje CMDRR
- b) má efektivně fungující komunitní organizaci, která koordinuje činnost různých výborů
- c) sama mobilizuje zdroje potřebné pro snižování rizika katastrof, má také potřebné schopnosti pro získání přístupu k externím zdrojům
- d) zcela samostatně se rozhoduje ve svých rozvojových záměrech
- e) uvědomuje si okolnosti vnějšího prostředí a je efektivně napojena na vnější aktéry
- f) ve snižování rizika katastrof zahrnuje a zaměřuje se na potřeby, které jsou v největším ohrožení
- g) zabezpečuje rovnocenný podíl mužů i žen na rozhodování
- h) dokumentuje zkušenosti z celého procesu a ze zkušeností se učí
- i) efektivně lobuje, obhajuje a vyžaduje si své práva a nároky
- j) má plně zajištěnou potravinovou bezpečnost
- k) řídí své zdroje udržitelným způsobem
- l) v hodnotovém řetězci, do kterého patří, si vybudovala silnou pozici
- m) má diverzifikované zdroje obživy

„Budování komunit odolných vůči katastrofám znamená zabezpečit uplatňování základních práv od práva na život po právo na přístup ke zdrojům. Znamená to zajištění bezpečnosti, prostřednictvím snižování rizik, kterým lidé čelí a zvláště pak zranitelná část společnosti. Znamená to mít povědomí a implementaci opatření snižující rizika katastrof.“ (IIRR, Cordaid, s. 45)

3.3 Role komunitní práce v konceptu snižování rizika katastrof

Komunitní práce, jako metoda práce s komunitou, hraje v procesu snižování rizika katastrof¹⁴ (dále jen proces) a všech jeho fázích zásadní roli. Komunita je klíčovým aktérem celého procesu. Komunitní pracovník, zaměstnanec či dobrovolník externí organizace popř. zprostředkovatel, jak je nazýván v publikaci Charity ČR (2009), hraje pouze roli sekundární, přičemž ale nese odpovědnost za naplňování principů a charakteristik komunitní práce a CMDRR. Cílem komunitní práce v kontextu snižování rizika katastrof je vytvoření takové komunity, která bude odolná vůči katastrofám. Pro naplnění tohoto cíle se využívá právě metody komunitní práce. Role komunitního pracovníka v procesu CMDRR pak vychází z obecných rolí komunitního pracovníka (dále pracovník) dle Swaneopel a de Beer (2008), které jsem popsala v části věnující se komunitní práci obecně. Role komunitního pracovníka v kontextu snižování rizika katastrof budou proto podobné. Konkrétně se však zaměřím na souvislosti s konceptem DRR. Chtěla bych upozornit na to, že role jsou vzájemně provázané a doplňují se.

Usměřovatel

Pracovník by měl proces DRR a komunitní snahy usměřňovat tak, aby opatření byly reálné, v souladu s legislativou, udržitelné, šetrné k životnímu prostředí atd. Záměrně se vyhýbám slovesu vést, protože to může dle mého názoru vzbuzovat dojem, že komunitní pracovník zastává v procesu vedoucí postavení. Důležité však je, aby právě komunita byla vedoucím celého procesu (všechny fáze DRR). Pracovník by měl zastávat roli tzv. usměřňovatele, to znamená, že by měl komunitu provádět, seznamovat je s různými možnostmi a ukotvovat proces v širším kontextu.

Proces komunitního rozvoje děje v širším kontextu. S tímto faktem musí být seznámen v první řadě komunitní pracovník, na kterého je kladen nárok v tom ohledu, že musí přizpůsobit práci, strategie a postupy místní situaci (kulturní, politické, atd.)

---

¹⁴ Dle přístupu CMDRR (Komunitou řízené snižování rizika katastrof).

Za druhé je nutné, aby si také komunita uvědomovala širší kontext například při identifikaci potenciálních zdrojů pomoci či zapojení, anebo to také může být prostředkem pro označení zdrojů útlaku a zneužívání, které brání dalšímu rozvoji. (Cox, Pawar, 2006, s. 102)

Poradce

Komunita by neměla mít pocit, že jim komunitní pracovník říká, co mají nebo nemají dělat. Pracovník by měl pouze poskytovat komunitě informace, které jim pomůžou dělat informovaná rozhodnutí.

Při participativním posuzování a analýze rizik může komunitě pomoci např. při objasňování informací a určování nedostatků ve stávajících opatřeních. V druhé fázi procesu, kdy se již vyvíjí specifická opatření ve formě rozvojových a mimořádných plánů může pracovník pomoci při sestavování těchto plánů, prostřednictvím svých znalostí a schopností. (Charita ČR, 2009, s. 19) Celkově jsou znalosti, dovednosti a schopnosti komunitního pracovníka žádoucí a využitelné ve všech fázích procesu, avšak je nutné mít na paměti, že pracovník hraje roli poradce a, že rozhodování by měla mít v rukou komunita.

Obhájce

Komunitní pracovník by měl obhajovat snahy snížit rizika katastrof, a to v rámci komunity i vnějších autorit (místní vláda, úřady, privátní sféra). Obhajoba se nevztahuje pouze na snahy spojené s DRR, ale pracovník se může zasazovat také o naplňování základních životních potřeb, ale i práv, které jsou komunitě upírána.

Prosazování (obhajoba) DRR je důležitá součást práce komunitního pracovníka (externí organizace). Obhajoba DRR se zaměřuje na osoby, které mají pravomoc rozhodnout ve věcech, které povedou ke snižování rizika katastrof. Obhájce se snaží ovlivnit jejich myšlení, jednání a chování tak, aby ovlivnili veřejné politiky, mobilizovali zdroje a jednali směrem ke snižování rizika. Další z oblastí, kde může hrát komunitní pracovník roli a, která souvisí s prosazováním konceptu DRR, je zvyšování povědomí o DRR. Zvyšování povědomí o konceptu DRR se může dít mnoha cestami, např. pořádáním konferencí, přednášek, letáků, brožur, publikací, zpráv, článků atd. (Charita ČR, 2009, s. 32)

Umožňuje

Pracovník umožňuje komunitě převzít odpovědnost za vlastní rozvoj. Umožňuje změnu, vzájemný proces vzdělávání a rozvoj kapacit. Pracovník umožňuje komunitě naplnit abstraktní i základní lidské potřeby a dělat informovaná rozhodnutí.

Uspadňuje

Komunitní pracovník zastává roli facilitátora. Facilitátor by měl usnadňovat, umožňovat, ulehčovat celý proces snižování rizika katastrof, a to poskytováním rad, vzděláváním, rozvojem kapacit, poskytováním zdrojů, motivací, využíváním místních znalostí, obhajováním apod.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo popsat roli komunity a sociálních pracovníků při snižování rizik a dokázat, že je komunitní práce podstatnou součástí konceptu snižování rizika katastrof. Komunitní práce je integrální součástí konceptu snižování rizika katastrof, díky níž se může v této oblasti dosáhnout efektivních a účinných výsledků. Komunity mohou být do procesu snižování rizika katastrof zapojeny různými způsoby. V současné době je kladen důraz na zplnomocňování, odpovědnost komunity, vlastnictví a řízení projektu samotnou komunitou, k čemuž bývá využíván přístup práce s komunitou, který staví na těchto základních principech (CMDRR, uschopňující přístup, nedirektivní přístup). V tomto přístupu je komunita hlavním aktérem svého rozvoje a v procesu snižování rizika katastrof je zapojena do všech fází. Sociální pracovník umožňuje a pomáhá komunitě zapojit se do projektu. V celém procesu by měl sociální pracovník svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi komunitu v jejím úsilí pouze podporovat, čímž se může zajistit vlastnictví projektu komunitou, její participace a zodpovědnost za vlastní rozvoj. Prostřednictvím tohoto přístupu se může komunita v dlouhodobém měřítku stát více udržitelná, odolná vůči katastrofám, ohleduplná vůči svému životnímu prostředí, méně zranitelná a může se rozvíjet bez závislosti na vnější pomoci.

Koncept snižování rizika katastrof je konceptem moderním a důležitým pro rozvojovou, ale také humanitární pomoc. Tento koncept je propojením humanitární a rozvojové spolupráce. V současné době však zůstává málo známým, a proto je důležité se zasazovat o jeho integraci do výuky rozvojových, humanitárních a sociálních pracovníků, ale také do samotné rozvojové pomoci.

Použitá literatura

ABDI, Safia. *Technical brief: Community Managed Disaster Risk Reduction (CMDRR)* [online]. June 2011 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z WWW:

http://www.disasterriskreduction.net/fileadmin/user_upload/drought/docs/Technical%20Obrief_CMDRR_FINAL_Sept2011.pdf

ARNSTEIN, Sherry. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, July 1969, Vol. 35, No. 4, s. 216–224. Dostupné z WWW:

<http://www.planning.org/pas/memo/2007/mar/pdf/JAPA35No4.pdf>

Asociace mediátorů České republiky. Facilitace. Asociace mediátorů České republiky [online]. © 2011. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <http://www.amcr.cz/sluzby-facilitace/>

Asociace mediátorů České republiky. Mediacce. Asociace mediátorů České republiky [online]. © 2011. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: <http://www.amcr.cz/sluzby-mediace/>

Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Komunitní práce. *Sociální práce / Sociální práca*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2004, roč. 2004, č. 3. ISSN 1213-624. Dostupné z: <http://www.socialniproace.cz/soubory/2004-3-090221132921.pdf>

Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Komunitní plánování. *Sociální práce / Sociální práca*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2009, roč. 2009, č. 1. ISSN 1213-6204. Dostupné z: <http://www.socialniproace.cz/soubory/socprac0109-090401094002.pdf>

BENSON, Charlotte; TWIGG, John. ROSSETTO, Tiziana. *Tools for Mainstreaming Disaster Risk Reduction*. Switzerland: ProVention Consortium, 2007.

CaDRi. *Basics of Capacity Development for Disaster Risk Reduction* [online]. 2011. [cit. 2012-03-27]. Dostupné z WWW:

http://www.preventionweb.net/files/18061_cadribrochureweb2.pdf

Cordaid. *What is Community Managed Disaster Risk Reduction (CMDRR)* [online]. nedatováno. [cit. 2012-03-23]. Dostupné z WWW:

http://www.gfdrr.org/gfdrr/sites/gfdrr.org/files/20120119_Cordaid_SUMMARY_What_is_CMDRR.pdf

- COX, David, PAWAR, Manohar. *International social work: issues, strategies, and programs*. Thousand Oaks, Calif. : SAGE Publications, 2006. ISBN 1-4129-1408-6
- ČERNOŠKOVÁ, Barbora. *Koncept snižování rizika katastrof a jeho uplatňování v rozvojových projektech na Sumatře – Indonésie*. Olomouc, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
- DIVIŠOVÁ, Veronika. *Disaster risk reduction*. Praha:People in Need, 2010.
- FARM-Africa. *The key steps in establishing Community Managed Disaster Risk Reduction in South Omo pastoralist areas* [online]. 2010 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z WWW:
<http://www.farmafrica.org.uk/resources/Community%20Managed%20Disaster%20Risk%20Reduction.pdf>
- GREEN, Duncan. *From poverty to power: how active citizen and effective states can change the World*. Oxford : Oxfam International, 2008. ISBN 9780855985936
- Guzman, de E.M. *Towards Total Disaster Risk Management Approach* [online]. 2003. [cit. 2012-31-03]. 17 s. Dostupné z:
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan009657.pdf>
- HARRISON, Gai, MELVILLE, Rose. *Rethinking social work in a global Word*. New York, N.Y.: Palgrave Macmillan, 2010. 195 s. ISBN 9780230201354
- Haverkort, Cordaid, Hulifo, CARE UK. *Good practice principles: Community Managed Disaster Risk Reduction (CMDRR) in the drylands of the Horn of Africa* [online]. October 2011 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z WWW:
http://www.preventionweb.net/files/24270_24270goodpracticeprinciplescmdrr2no.pdf
- HAVRDOVÁ, Zuzana. *Kompetence v praxi sociální práce*. ČKCH 1999. ISBN 80-902081-8-5
- Charita Česká republika. *Komunitou řízené snižování rizika katastrof aneb jak na to*. Praha: Charita Česká republika, 2009.
- IFE, Jim. The new international agendas: what role for social work. *IFSW* [online]. 6 November 2007 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://ifsw.org/statements/the-new-international-agendas-what-role-for-social-work/>
- IFRC. *How to do a VCA: A practical step-by-step guide for Red Cross Red Crescent staff and volunteers*. IFRC:Geneva, Switzerland, 2007.

IIRR, Cordaid. *Building Resilient Communities: A training manual on Community managed Disaster Risk Reduction*. IIRR, Cordaid:Philippines, 2007. ISBN 1-930261-17-9

Intercooperation. *Community based disaster risk reduction planning tool* [online]. March 2010. 24 s. [cit. 2012-03-28]. Dostupné z WWW: <http://www.intercooperation-bd.org/PDF/cap%20doc%20-%20community%20based%20disaster%20risk%20reduction%20-%202010.pdf>

International Decade for Natural Disaster Reduction. *Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World : Guidelines for Natural Disaster Prevention, Preparedness and Mitigation* [online]. United Nations , 1994. 19 s. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: http://www.preventionweb.net/files/8241_doc6841contenido1.pdf

International Federation of Social Workers. Code of Ethics. IFSW [online]. 3 March 2012 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://ifsw.org/policies/code-of-ethics/>

KŘÍŽÍKOVÁ, Alena. Kariérní vzorce žen v managementu: Strategie žen v rámci genderového režimu organizace. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2003, Vol. 39, No. 4, s. 447-467. Dostupné z WWW: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/3ac56a313cbaf5e982421fe98faa3bb571e2fc34_493_42kriz16.pdf

MARIPE, K. *Community Resilience and Disaster Risk Reduction: The role of social workers in community based disaster programmes* [online]. 2010 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: http://www.icimod.org/?opg=949&q=drd_document&document=776

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003

Ministry of Home Affairs Government of India. *2nd Asian Ministerial Conference on Disaster Risk Reduction* [online]. India, 2007. 10 s. [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW: http://nidm.gov.in/amcdrr/Background_Paper.pdf

NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. 165 s. ISBN 80-903070-0-0

NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc, 2010. ISBN 978-80-244-2514-6

PITCHFORD, M., HENDERSON, P. *Making spaces for community development*. Bristol : The Policy Press in association with the Community development foundation, 2008. 134 s. ISBN 9781847422590

PRINCOVÁ, Květoslava. *Pomoc lidem vzdáleným: Etická témata v zahraniční pomoci*. Praha, 2011. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze.

- RIDDELL, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?*. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-18-929565-4
- SCHURINGA, L. *Komunitní práce a inkluze Romů*. Ostrava: Spolu, 2007.
- SMITH, Mark K., Community work. The encyclopaedia of informal education [online]. 1996, 2006, neni [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://www.infed.org/community/b-comwrk.htm>
- STEPNEY, Paul, POPPLE, Keith. *Social work and the community: a critical context for practice*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2008. ISBN 9781403991263
- SWANEOPEL, H., DE BEER, F. *Community development: breaking the cycle of poverty*. Lansdowne: Juta and Co, 2008, 4th ed. 317 s. ISBN 9780702171581
- THE WORLD BANK GROUP. How we Classify Countries [online]. c 2012 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z WWW: <http://data.worldbank.org/about/country-classifications>
- TWIGG, John. *Disaster risk reduction: Mitigation and preparedness in development and emergency programming*. London: Overseas development institute, 2004.
- UNDP. *A global report: reducing disaster risk: a challenge for development*. USA : John S. Swift Co., 2004.
- UNISDR. Hyogo Framework for Action [online]. nedatováno [cit. 2012-03-22]. Dostupné z WWW: <http://www.unisdr.org/we/coordinate/hfa>
- UNISDR. *Hyogo Framework for Action 2005–2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters*. World Conference on Disaster Reduction, 18–22 January 2005, Kobe, Hyogo, Japan. Geneva: United Nations International Strategy for Disaster Reduction, 2005, 22 s. Dostupné z WWW: <http://www.unisdr.org/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf>
- UNISDR. ISDR: Mission and objectives [online]. nedatováno. [cit. 2012-30-03]. Dostupné z: http://www.unisdr.org/eng/about_isdr/isdr-mission-objectives-eng.htm
- UNISDR. *Words into action: a guide to implementing the Hyogo Framework*. United Nations: Geneva, 2007. Dostupné z WWW: http://www.unisdr.org/files/594_10382.pdf
- UNISDR. *Disaster Reduction and Sustainable Development*. Johannesburg, 2003.
- UNISDR. *Disaster risk reduction : An Instrument for Achieving the Millennium Development Goals: Advocacy kit for parliamentarians*. Genev: IPU, ISDR, 2010.

- UNISDR. *Living with risk: A global review of disaster reduction initiatives*. 1. sv. New York: United Nations, 2004a.
- UNISDR. *Living with risk: A global review of disaster reduction initiatives*. 2. sv. New York: United Nations, 2004b.
- United Nations. *The Millennium Development Goals : Report 2010*. New York : United Nations , 2010.
- UN-OHRLLS. *Least Developed Countries*. UN-OHRLLS [online]. nedatováno [cit. 2012-04-14]. Dostupné z WWW: <http://www.unohrlls.org/en/ldc/25/>
- VINOD, Thomas. Why Aren't We Ready for Natural Disasters? *The Huffington Post Inc.* [online]. © 2010-08-31. [cit. 2012-28-03]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/vinod-thomas/not-ready-for-natural-disasters_b_698799.html
- WATES, Nick. *The Community Planning Handbook: How People Can Shape Their Cities, Towns and Villages in Any Part of the World*. Earthscan:UK, 2000. ISBN 1-85383-654-0
- World Bank. *Natural Hazards, UnNatural Disasters : The Economics of Effective Prevention*. Washington, D.C.:World Bank, 2010.
- World Bank Independent Evaluation Group. *Hazards of Nature, Risks to Development: An IEG Evaluation of World Bank Assistance for Natural Disasters*. Washington, D.C.:The World Bank, 2006.

Přílohy

Nástroje a charakteristiky akčního komunitního plánování

Nástroj pro akční komunitní plánování č.1

Cíl	Komunitní aktivity	Strategie	Výsledky/ Úspěchy /Indikátory	Zodpovědnost	Zdroje	
					Potřeba	Zdroj
Krátkodobé						
1)						
2)						
Dlouhodobé						
1)						
2)						

Zdroj: FARM–Africa, 2010, s. 32, přeloženo autorem

Nástroj pro akční komunitní plánování č.2

Aktivity	Realizátor	Potřebné vstupy	Odhadovaná cena	Zdroj	Kdy	Monitoring

Zdroj: FARM–Africa, 2010, s. 32, přeloženo autorem.

Nástroje a klíčové oblasti pro akční komunitní plánování (upraveno podle Evropské komise a Světové banky, 2004 v Benson, Twigg, Rossetto, 2007):

- a) analýza aktérů (stakeholderů)¹⁵
- b) analýza komunitního majetku¹⁶
- c) analýza záměru a cílů
- d) analýza strategií
- e) realizační plán
- f) časový harmonogram
- g) rozpočet
- h) monitorovací a vyhodnocovací systém
- i) indikátory
- j) definice výstupů, výsledků a dopadu
- k) organizační, koordinační a řídicí struktury a procedury

V akčním plánu by se měly zohlednit minimálně čtyři aspekty, a to analýza rizik, konkrétní opatření snižující riziko katastrof (např. v oblasti zdrojů obživy, samosprávy, zdraví) dále by měl plán zohlednit funkční, organizační a participativní plánování, monitoring a vyhodnocení a v neposlední řadě také vzdělávání. (Charita, 2011)

Charakteristické znaky akčního komunitního plánování (Hamdi, 1999 v Twigger, 2004, s.111):

- a) založený na problémech a řízený příležitostmi
  - b) založený na dosažitelných řešeních
  - c) participativní, povzbuzující a založen na partnerském přístupu
  - d) závislý na místních znalostech, dovednostech a tradiční moudrosti
  - e) nespolehá se na úplné informace
  - f) plány jsou malého měřítka a založené na komunitách
  - g) postupné plány spíše než komplexní
  - h) zdůrazňují výchozí podmínky spíše než konečné stavy
-

15 převzato z publikace Farm Afrika, nedatováno, s. 32

16 tamtéž

- i) jedná se o rychlý, ale ne uspěchaný přístup
- j) zaměřené na viditelné a hmatatelné výsledky